

 <p>Imam Hussein University</p>	<p>Future Studies of the Islamic Revolution</p> <p>(Autumn 2020, Volume 1, Issue 2: 121 - 160)</p>	<p>Print ISSN: 2717-3674 Online ISSN: 2717-3666</p>
--	---	---

Monitoring the Role of Resistive Economy in the Future of Security Authority of the Country

Ebrahim Lotfiyan Karim*, Khalil Javahery Ahmadpour **

N'ematollah Ghassemi***, Mohammad Kazem Basiraty ****

Abstract

This research is intended to assess the resistive economy approach in the country and the role it can play in people's lifestyle and social security order and authority for the future. An important axes of the resistive economy contains the reduction of dependencies and emphasizes on the advantages of domestic production and struggles for self-sufficiency. In this regard, supporting national production and protecting internal labor and capital along with increasing the security and social order and authority of the country can be effective in the future of people's lifestyle. The methodology of this research is based on three axes of data collection, scientific analysis and comparative studies. Hence, this qualitative research follows discourse analysis method. The results revealed that resistive economy following an educational approach conveys a concept that may encounter problems with regard to the security-educational sector of the society in the future due to its attempt to follow resilience, crisis control, and reviving the current worn-out structures and institutions. Hence, it is suggested that institutionalizing various aspects of the security of the resistive economy in the future, prioritization of domestic products, controlling corruption in trade by proper policy-making and culturalization, the future lifestyle of people can be changed and improved by focusing on the resistive economy in the long run. This will lead the country toward perfection and its goals expressed in the vision document will be achieved.

Keywords: *resistive economy, security authority, sanctions, futures study*

* Corresponding author: PhD in futures study, the Supreme National Defense University (SNDU), director of the Monitoring Committee at the Center for Monitoring and Futures Study at Imam Hussein Comprehensive University amirbaba50@chmail.ir

** Master of budget management, instructor of economics at Imam Hussein Officer and Guardian Training University javahery@gmail.com

*** Master of management in Arak University, instructor of planning at Imam Hussein Officer and Guardian Training University ngghassemi@gmail.com

**** PhD in defensive Policy making, the Supreme National Defense University, assistant professor of psychological operations and soft threats at Imam Hussein Officer and Guardian Training University drdasirati@chmail.ir

شاپا چاپی: ۲۶۷۴ - ۲۷۱۷
شاپا الکترونیکی: ۳۶۶۶ - ۲۷۱۷

نشریه علمی
آینده پژوهی انقلاب اسلامی
(پاییز ۱۳۹۹، سال ۱، شماره ۲: ۱۶۰ - ۱۲۱)

رصد نقش اقتصاد مقاومتی در آینده اقتدار امنیتی کشور

ابراهیم لطیفان کریم*، خلیل جواهری احمدپور**، نعمت‌الله قاسمی***، محمد کاظم بصیرتی****

تاریخ دریافت: ۱۳۹۹/۰۶/۰۸

تاریخ پذیرش: ۱۳۹۹/۰۸/۱۹

چکیده

مقاله حاضر، به بررسی رویکرد اقتصاد مقاومتی در کشور و نقشی که در سبک زندگی مردم و نظم و اقتدار امنیتی اجتماعی در آینده می‌تواند داشته باشد، پرداخته است. یکی از محورهای مهم اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خود کفایی است که در این راستا حمایت از تولید ملی و حمایت از کار و سرمایه داخلی در کنار افزایش نظم و اقتدار امنیتی اجتماعی می‌تواند در آینده‌نگری در تغییر سبک زندگی مردم، مؤثر واقع شود. روش‌شناسی این تحقیق بر سه محور گردآوری اطلاعات، تحلیل علمی و مطالعات تطبیقی، استوار است. به همین جهت به صورت «کیفی» و به شیوه «تحلیل گفتمان» صورت گرفته است. یافته‌ها و نتایج تحقیق نشان داده‌اند؛ اقتصاد مقاومتی با رویکرد تربیتی مفهومی است که در پی مقاوم‌سازی، بحران‌زدایی، ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده فعلی، می‌تواند مشکلاتی با بخش امنیتی - تربیتی جامعه در آینده داشته باشد. در این راستا پیشنهاد می‌شود با نهادینه کردن ابعاد مختلف امنیت اقتصاد مقاومتی در آینده، در ترجیح‌دادن به تولیدات داخلی، مهار سوداگری و فساد با سیاست‌گذاری درست و فرهنگ‌سازی می‌توان شیوه آینده زندگی مردم را با محوریت اقتصاد مقاومتی در آینده‌های بلندمدت، تغییر داد و بهبود بخشید و به سمت توسعه و کمال نهایی پیش رفته و به اهداف سند چشم‌انداز، دست یافت.

کلیدواژه‌ها: اقتصاد مقاومتی؛ اقتدار امنیتی و تحریم؛ آینده‌پژوهی

* نویسنده مسئول: دکتری آینده پژوهی دانشگاه عالی دفاع ملی، مدیر کمیته رصد پیشران‌های مختلف نوپدید فرهنگی و اجتماعی، مرکز رصد و آینده پژوهی دانشگاه جامع امام حسین (ع)
amirbaba50@chmail.ir

** کارشناسی ارشد مدیریت بودجه بندی، مربی اقتصاد دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)

javahery@gmail.com

*** کارشناسی ارشد مدیریت دانشگاه اراک، مربی برنامه‌ریزی دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)

ngghassemi@gmail.com

**** استادیار عملیات روانی و تهدیدات نرم دانشگاه افسری و تربیت پاسداری امام حسین (ع)
drdasirati@chmail.ir

مقدمه

اقتدار امنیتی به نوعی در هر جامعه به مثابه زیرساخت امنیتی و اقتصادی آن جامعه می‌باشد و اگر مردم از اقتدار امنیتی روانی و فیزیکی برخوردار نباشند، نمی‌توانند به برنامه‌های خلاق و نوآورانه پردازند و در نتیجه، این وضعیت، به توقف فعالیت‌های امنیتی و اقتصادی مردم منجر می‌شود. در جامعه امروز ما به دلایل متعددی، اقتصاد به یکی از مهم‌ترین مسائل روز کشور، تبدیل شده است. موضوعات اقتصادی به دلیل پیوستگی با معیشت و رفاه اجتماعی همگان، به نوعی در تمامی جوامع دارای اولویت است و با توجه به تکانه‌های اجتماعی و تحولات سریع اقتصادی، جامعه‌ای می‌تواند در زمینه‌های اقتصادی در شرایط عدم قطعیت‌های بحرانی بالا در آینده‌های محتمل، موفق عمل کند که اقتصادش به تعبیر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، درون‌زا، برون‌گرا، مردمی، دانش‌بنیان و عدالت‌محور باشد تا بتواند در برابر هرگونه تهدید و آسیبی در آینده بلندمدت، مقاوم بوده و به معنای تمام و کمال اقتصاد مقاومتی به حساب بیاید. اما برقراری چنین اقتصادی در کشور در آینده، نیازمند برخی الزامات و پیش‌نیازهایی است که بخشی از آن سخت‌افزاری و بخشی دیگر نرم‌افزاری است. امنیت، بستر شکل‌گیری و خیزش هر نوع حرکت علمی، اقتصادی، اجتماعی و سیاسی است. به این ترتیب، هیچ طرحی بدون در نظر گرفتن یک پیوست امنیتی مبتنی بر الگوهای بومی، ملی و دینی نمی‌تواند در مسیر موفقیت قرار بگیرد. این نکته‌ای است که غرب در تمامی محصولات و کالاها و حتی دانش وارداتی به دیگر کشورها لحاظ نموده است (تاج‌آبادی، ۱۳۹۱: ۱۱).

از همین رو، از یک عروسک باریبی وارداتی گرفته تا پیچیده‌ترین کتاب‌ها و مباحث علوم انسانی، همه و همه پیوست‌هایی امنیتی دارند که با ابزار رسانه به جوامع دیگر راه می‌یابند تا تکمیل‌کننده زنجیره‌ای باشند که این کالاها صنعتی، علمی یا امنیتی برای آینده آن، تدارک دیده شده است. هدف نهایی تمام این کالاها هم تغییر در امنیت و سبک زندگی جوامع از گذشته تا حال و آینده می‌باشد، زیرا از رخنه‌های امنیتی، بهتر و راحت‌تر می‌توان بر آینده‌های قریب‌الوقوع جامعه‌ای تسلط یافت و اهداف استعماری را پیگیری کرد. با نگاهی دقیق‌تر به مقوله

تحریم‌های اقتصادی و فضاسازی‌های رسانه‌ای که در پی آن از سوی رسانه‌های غربی رخ داده است، می‌توان به‌روشنی دریافت که حتی بحث‌های اقتصادی و تحریم علیه ایران نیز با پیوست‌های امنیتی همراه بوده است. این مسئله لزوم طرح مباحث امنیتی آینده را در کنار مسائل اقتصادی و پیگیری این مباحث را به موازات اقتصاد در کشور بیشتر به رخ می‌کشد (معصومی‌راد، ۱۳۹۲: ۲۱). تحلیل روندهای صورت گرفته، نشان می‌دهد که جمهوری اسلامی در حوزه‌های اقتصادی خود با مسائل یا مفاهیمی مواجه است که به‌هیچ‌عنوان تاکنون چه در عرصه نظر و در کتاب‌های درسی و چه در عرصه عمل و تجارب بشری مشابه و مابه‌ازای واقعی نداشته است. بنابراین، آینده انقلاب اسلامی، مکلف به نوآوری و ابتکار و نظریه‌پردازی و الگوسازی در این عرصه‌های جدید اقتصادی است. هر کشوری که علم استکبارستیزی را برافرازد، نیازمند چنین الگوهایی است. یکی از این مفاهیم، «اقتصاد مقاومتی» است (حسین‌زاده، ۱۳۹۲: ۱۲).

مهم‌ترین وظیفه رهبری، تعیین سیاست‌های کلی نظام است که براساس آن، جهت‌گیری‌های کلان کشور مشخص می‌شود و تمام ظرفیت و امکانات جامعه باید صرف تحقق آن سیاست‌ها شود. اگر تمام دانش انباشته و کتاب‌های مرسوم اقتصادی دنیا را مطالعه کنید، نظریه یا تجربه‌ای مدون و مکتوب درباره اقتصاد مقاومتی نخواهید یافت. در تمام متون و کتاب‌های اقتصاد، هیچ پیشینه نظری یا عملی از تحریم بانک مرکزی نخواهید دید و از آنجا که این امر تاکنون سابقه نداشته، چگونگی واکنش به آن هم امری بدیع است. حتی اگر مطالعاتی هم در این باره صورت گرفته باشد، در طبقه‌بندی‌های محرمانه و اقتدار امنیتی قرار گرفته و امکان دسترسی به آن برای کارشناسان معمولی وجود ندارد. نتیجه اینکه اقتصاددان انقلاب اسلامی نمی‌تواند از نظریه‌های متداول برای حل مشکل و مسئله خود در آینده، بهره بگیرد. لذا است که جنبش نرم‌افزاری و الگوی اسلامی - ایرانی اداره جامعه، شکل بدیعی به خود می‌گیرد که الهام‌بخش جمیع ملت‌های آزاده در آینده‌های مختلفی، خواهد بود.

مبانی نظری و پیشینه پژوهش

ابتدا به بررسی پیشینه پژوهش سپس به مرور ادبیات تحقیق پرداخته می‌شود. بنت، اندی (۱۳۸۶: ۱) بر این نظر است که: «زندگی روزمره» اقلیمی است که به صورت فرهنگی برساخته می‌شود و مشحون از چالش و منازعه است. این تجزیه و چندپارگی تجربه زندگی روزمره به واسطه الگوهای روبه‌افزایش تحریک جهانی و تأثیر آنها بر مفاهیم فضا و مکان، شدت هرچه بیشتری پیدا می‌کند. «فضاها» و «مکان‌ها»ی زندگی روزمره، که پیش از این به واسطه وجود اجتماعات قومی متجانس و تقریباً ایستا به وضوح مرزبندی می‌شدند، اکنون بسیار کثرت‌گرایانه و پرمنازعه شده‌اند و از طریق فرایندهای بازجایی و آمیختگی فرهنگی پیوسته تعریف و بازتعریف می‌شوند. شاید این مطلب هیچ‌جا به اندازه شهرها و مناطق پرتراکم شهری مشهود نباشد. وقتی جمعیت محلی مکان معینی چند قومی‌تر و چندفرهنگی‌تر می‌شود و همه جای آن محل رفت و آمد و سکونت گروه‌های موقتی‌تری مانند توریست‌ها می‌شود، هویت آن مکان نیز چندپاره‌تر می‌شود. بنابراین، در متن و زمینه مدرنیته پسین، هم فرهنگ و هم زندگی روزمره مفاهیم بسیار پیچیده و چندپاره‌ای هستند. این مفاهیم بیانگر تک‌معناهای ذات‌گرایانه‌ای نیستند، بلکه حاکی از طیف وسیع معناهای بسیار تمایز یافته و مناقشه‌آمیزی هستند که معرفت‌ها و احساسات رقیب در یک جامعه بسیار ناهمگون، سنگ بنای آنهاست و در مباحث اقتدار امنیتی در آینده، حایز اهمیت فراوانی می‌باشند.

خلیلی، حسام‌الدین (۱۳۹۱)، محقق و پژوهشگر برجسته کشورمان بر این نظر است که: در سالی که از سوی رهبر انقلاب، سال اقتصاد مقاومتی مطرح و با نام حمایت از تولید ملی، کار و سرمایه ایرانی مزین شده است، به اوج رسیدن فشارهای ناشی از تحریم‌های اقتصادی بین‌المللی، اقتصاد کشور را در شرایط خاصی قرار داده است و در این شرایط، راهبرد مقاومتی اقتدارآفرین، کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خوداتکایی در آینده است. درباره اقتصاد مقاومتی ابتدا باید درک صحیح از اقتصاد ملی و همچنین فضای اقتصاد جهانی و متعاقباً شدت فشاری که نظام سلطه نسبت به ایران داشته است، به دست آوریم

(خلیلی، ۱۳۹۱: ۲۴). رهبر انقلاب در ارائه تعریفی از اقتصاد مقاومتی فرمودند: در این اقتصاد، هم روند پیشرفت کشور حفظ می‌شود و هم آسیب‌پذیری نظام اقتصادی در مقابل ترفندهای دشمنان در آینده، کاهش می‌یابد. همچنین ایشان در سخنانی در این زمینه فرمودند: افزایش نقدینگی یکی از ریشه‌های مشکلات فعلی است. باید با همفکری و تکیه بر علم و تجربه، راهی برای کنترل نقدینگی بیابید و نقدینگی افزایش‌یافته را به سمت مراکز تولید هدایت کرده و این امر مهم، با دقت و وسواس هرچه تمام‌تر در آینده، دنبال شود.

توانمند کردن بخش خصوصی یکی از ارکان اقتصاد مقاومتی است. یک رکن اقتصاد مقاومتی که ارتباط تنگاتنگی هم با اقتدار امنیتی آینده کشور دارد، حمایت از تولید ملی است. با ضرورت توجه به صرفه‌جویی در دستگاه‌ها مسئله استفاده از تولید ملی را در دستور کار قرار دهیم و مصرف اجناس و کالاهای خارجی را در دستگاه‌ها ممنوع اعلام کنیم تا ضمن قطع وابستگی به اجانب، اقتدار امنیتی آینده کشور را بیش‌ازپیش توسعه و تعالی بخشیم. در این مقاله به ابعاد و شاخصه‌های اقتصاد مقاومتی و نقش آن در تقویت اقتدار امنیتی آینده کشور، پرداخته می‌شود.

لطفیان (۱۳۹۹: ۱۹۳) در مقاله‌ای تحت عنوان: ارائه راهبردهای لجستیکی در حوزه پدافند غیرعامل با رویکرد اقتصاد مقاومتی چنین آورده است که: جمهوری اسلامی ایران در جنگ اقتصادی و تهدیدات شدید دشمنان قرار گرفته و برای مقابله با آن باید راهبردهای مناسب و درستی را اتخاذ نماید. چون غالب امور راهبردی کشور به نوع مدیریت اقتصادی آن بستگی دارد. به کارگیری راهبرد اقتصاد مقاومتی می‌تواند زمینه‌های شکست ما را در برابر دشمن به شدت محکم و پایدار نماید و نیز توانمندی ما در انجام امور پدافند غیرعامل، می‌تواند اماکن و تجهیزات ما را در برابر قدرت تهدید دشمنان کاهش دهد.

جهان‌بزرگی، احمد (۱۳۸۸: ۲۲) آورده است که اندیشمندان مکتب اسلام همواره در گفتار و کردار به این مسئله اذعان داشته‌اند که امنیت اقتصادی در میان امنیت‌های دیگر، یکی از پررنگ‌ترین امنیت‌های هر جامعه است. از منظر آنها، نقطه مقابل امنیت اقتصادی، «بحران

اقتصادی» است که خمیرمایه آن، «سلطه اقتصادی» است. هر حریفی بر جامعه اسلامی به‌منظور گمراه‌ساختن انقلاب اسلامی است. از این‌رو، پیروان خود را به تهیه مقدماتی برای جلوگیری از به‌وجود آمدن بحران و ایجاد امنیت، تحریک می‌کردند. این مقاله درصدد پاسخ به این سؤال است که: «نقش مهم امنیت اقتصادی در حفظ انقلاب اسلامی از منظر اسلام چیست؟» در حقیقت از منظر اسلام، امنیت اقتصادی حاصل نمی‌شود، مگر از طریق داشتن منابع طبیعی و مواد خام مکفی، دانش فنی مناسب و سیاست‌های ارزی و پولی عادلانه.

گروه مطالعاتی دانشجویان دوره چهارم آینده‌پژوهی دانا (۱۳۹۴) در تحقیقات چندین ساله خود، سه نقشه راه مبنایی، برنامه‌ای و سیاستی را تا سال ۱۴۳۰ برای سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ترسیم نموده‌اند که هر سه نقشه راه با هدف تقویت روزافزون اقتدار امنیتی کشور، ترسیم شده‌اند.

معلمی، سیدمهدی (۱۳۹۱: ۶۱) بر این نظر است که اصول اقتصاد مقاومتی در آموزه‌های اسلامی عبارتند از: اصل وجود روابط اقتصادی با خارج از کشور و التزام به قراردادهای و پیمان‌ها، اصل برخورد محتاطانه با غیرمسلمانان، اصل عزت‌مداری و نفی سبیل، اصل حمایت از مظلومین، اصل استقامت در راه آرمان‌های الهی و اصل مقابله‌به‌مثل برای استیفای حقوق. اصول اقتصاد مقاومتی همواره و در تمامی مراحل باید مورد لحاظ باشد و تعارض هر یک از راهبردها، تاکتیک‌ها و یا دیگر اجزای برنامه با اصل، موجب حذف آن خواهد شد. اگر در مقام اجرای اصول، خود آنها در تزام با یکدیگر باشند. وظیفه حکومت اسلامی در چنین مواردی این است که با ملاحظه درجه اهمیت هر اصل، اهم را بر مهم ترجیح دهد. در میان اصول اقتصاد مقاومتی اصل عزت‌مداری و نفی سبیل بر سایر اصول ترجیح دارد. پس از آن اصل مقابله‌به‌مثل برای استیفای حقوق و اصل حمایت از مظلومین به‌خاطر ماهیت عدالت‌محوری و عدالت‌گستری آنها، در رتبه‌های بعدی اولویت قرار دارند. اصول برخورد محتاطانه و استقامت در راه آرمان‌های الهی در راستای تحقق اصول پیش‌گفته هستند.

پروفسور ساسان فیاض منش^۱ (۲۰۰۲: ۱) استاد دانشگاه کالیفرنیا، استاد ایرانی که سال‌هاست در دانشگاه دولتی امریکا تدریس می‌کند، اما یک بار نامش در فهرست ۱۰۱ استاد خطرناک امریکا ثبت شد. وی متفاوت از سیاست‌مداران و کارشناسانی که به شعار تغییر اوپاما امیدوارند، نگاهی بدبینانه به دوران ریاست جمهوری اوپاما دارد. فیاض منش، شعار تغییر اوپاما را یک «دروغ» بزرگ توصیف می‌کند و شاهد ادعایش را نیز تیم مشاورانی که درباره خاورمیانه به او مشورت می‌دهند، می‌آورد. فیاض منش با تحلیل تیم سیاست خارجی اوپاما بر این باور است که اوپاما دنباله‌رو شعارهای بوش است و تمامی رؤسای جمهوری آینده امریکا نیز چنین رفتاری را تا زمان تغییر کامل رژیم جمهوری اسلامی ایران ادامه خواهند داد. امریکا ایران را همواره به سه مسئله متهم می‌کند: اول حمایت از آنچه گروه‌های تروریستی توصیف می‌کند، دوم درگیر شدن ایران برای تولید بمب اتم است و سومین مخالفت ایران با فرایند صلح اسلو است. این فرایند دارای بخشی بود که حتی خود اسرائیلی‌ها از آن چندان حمایتی نمی‌کنند، اما دو اتهام اول همچنان به قوت خود باقی است. من در کتابم هم اشاره کرده‌ام که هدف نهایی امریکایی‌ها از طرح این اتهامات «تغییر رژیم» ایران است و در صورتی که این هدف در دستور کار امریکا باشد، ایران کار زیادی نمی‌تواند انجام دهد. بنابراین مادامی که این، هدف اصلی باشد، حتی اگر ایران غنی‌سازی نکند و از حماس و حزب‌الله هم حمایت خود را بردارد، بهانه دیگری خواهند یافت. کماینکه این پروسه درباره بعثی‌ها و صدام طی شد.

وی در زمان چند انتخاب مهم غرب آسیا، چنین می‌گوید: از میان انتخاباتی که نام بردید، تنها انتخابات رژیم صهیونیستی و ایران مهم است که به نظر می‌رسد نتایج آنها تعیین‌کننده است. در اسرائیل خانم لیونی^۲ با نتانیاو رقابت خواهد کرد. نتانیاو فردی طرفدار اعمال زور علیه ایران است. او همچنین طرفدار سرسخت تحریم علیه ایران است. او فرد بسیار خطرناکی برای ایران خواهد بود. خانم لیونی موضع متفاوتی از نتانیاو دارد. اما در مورد انتخابات ایران واضح است که شما بیشتر از من می‌دانید که آیا با انتخابات تغییرات عمده‌ای در ایران رخ خواهد داد یا نه. آیا

1. Fayazmanesh, 2002: 1

2. Liyony

سیاست فعلی دنبال می شود یا نه. من مطمئن نیستم اصلاح طلبان دست از حمایت گروه های لبنانی و فلسطینی بخواهند داشت یا نه؟

افت ناگهانی قیمت ها در بازار نفت بود. همان طور که می دانید قیمت نفت از ۱۴۷ دلار در جولای گذشته، دیروز به بشکه ای ۴۸ دلار رسید. کاهش قیمت نفت زمینه را آسان تر می کند تا اوپاما اروپایی ها را به تحریم ایران دعوت کند. بنابراین، تاحدی بحران اقتصادی می تواند در خدمت سیاست های خصمانه امریکا علیه ایران عمل کند. اینکه این سیاست ها کی اجرا خواهند شد، اگر سیاست ایالات متحده بر تغییر رژیم در ایران استوار باشد، برای برگرداندن نظرشان کار زیاد نمی توان انجام داد.

پالموت ریجیس^۱ (۱۹۹۱: ۲) از مجموع نظرات وی در مقاله ای در مورد سبک زندگی مردم استوونی در سال ۱۹۹۱ چنین نتیجه گیری شده است: نقش مردم تحقق اقتصاد مقاومتی صرفاً با مشارکت مردمی امکان پذیر است و لاغیر. برای بالابردن مشارکت مردمی باید از هر نوع فعالیت اقتصادی مردمی استقبال کرد. فضایی باید بر کشور و جامعه حاکم شود که همه مردم خودشان را مولد در اقتصاد و شریک در پیشرفت و مقاومت کشور، حس کنند و بر آن ببالند. در نظریه های اقتصادی نقش مردم به عنوان مصرف کنندگان کالاها بسیار حائز اهمیت است.

تحلیل عناصر اصلی تشکیل دهنده یک نظام اقتصادی و نکات اساسی که در نظرات دبیر مجمع تشخیص مصلحت نظام مورد تأکید قرار گرفته است، می توان ارکان اساسی اقتصاد مقاومتی را در چهار محور ذیل خلاصه نمود:

۱. تحکیم پایه های ایمانی و فرهنگی، ۲. کار، تلاش و مدیریت جهادی و متکی نبودن به غرب و عوامل خارجی، ۳. توزیع عادلانه امکانات و مواهب، ۴. اصلاح الگوی مصرف. در حال حاضر اقتصاد کشور صرف نظر از تهدیدات خارجی، از نظر استحکام درونی با مشکلات فراوانی روبه روست که از آن جمله می توان به تورم سنگین ساختاری، ساختار نامتوازن درآمدهای دولت و کسری بودجه، وابستگی به درآمدهای نفتی، فساد مالی، فقر و بیکاری، رانت جویی و

1. Palmutes Lijis, 2002

دولتی بودن اقتصاد و... اشاره کرد و اگر به تجمیع این مشکلات با تحریم‌ها و آسیب‌پذیری درآمدهای ارزی کشور بر اثر آن و عدم امکان انتقال درآمدهای ارزی به داخل کشور بپردازیم، اهمیت اقتصاد مقاومتی را در آینده اقتدار امنیتی کشور، اظهر من الشمس می‌کند. در نتیجه، تکیه بر نیروی داخلی، اعتماد به جوانان، ناامید کردن دشمنان از مذاکره و سیاست‌های غربی و قدم‌گذاری به سمت اقتصاد بدون نفت را شاید بتوان اولویت‌های اقتصاد مقاومتی نامید که می‌تواند عامل اصلی تحقق اسناد بالادستی همچون سند چشم‌انداز ۱۴۰۴ و تبدیل شدن ایران به قدرت اول منطقه شود.

محمد نورالزمان (۱۳۹۵: ۱) در مقاله‌ای خارجی در نشنال اینترست^۱ تحت عنوان نقش اقتصاد مقاومتی در افزایش قدرت منطقه‌ای ایران بر این نظر است که: اقتصاد مقاومتی بر آن است که کشور را از نوسانات اقتصاد جهانی مصون نگاه دارد. به نظر می‌رسد که این رویکرد توانسته نتایج مثبتی را نیز به بار بیاورد. مفهوم اقتصاد مقاومتی نیز برآمده از تلاش‌های ایران برای خنثی کردن اثرات تحریم‌های اروپا و آمریکا علیه این کشور است. تحریم‌های صورت گرفته به کلی، رابطه ایران را با اقتصاد جهانی قطع کرده بود. اقتصاد مقاومتی بر آن است که با ایجاد توانمندی‌های داخلی برای ارتقای اقتصاد دانش‌بنیان، تقویت رقابت‌پذیری صنعتی و فناوریانه، مبارزه با تورم و بیکاری و کاهش وابستگی به صادرات نفت و گاز، کشور را از نوسانات اقتصاد جهانی، مصون نگاه دارد. در نتیجه این موضوع به تقویت روزافزون اقتدار امنیتی در آینده، کمک شایانی خواهد نمود.

تحریم‌های اقتصادی

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در مورد هدف دشمن از فشارهای اقتصادی می‌فرماید: اگر کشور در مقابل فشارهای دشمن - از جمله در مقابل همین تحریم‌ها - مقاومت مدبرانه بکند، نه فقط این حربه گُند خواهد شد، بلکه در آینده هم امکان تکرار چنین چیزهایی دیگر وجود نخواهد داشت؛ چون این یک گذرگاه است، این یک برهه است؛ کشور از این برهه عبور خواهد کرد.

1. National Interests

این چیزهایی که الان آنها تهدید می کنند، تحریم می کنند، جز امریکا و جز رژیم صهیونیستی، هیچ کس ذی نفع از این تحریم ها نیست. دیگران را با زور و با فشار و با رودربایستی و با این چیزها وارد میدان کردند. خب، پیداست که زور و فشار و رودربایستی نمی تواند خیلی ادامه پیدا کند - یک مدتی است - شاهدش هم این است که مجبور شدند بیست تا کشور را از همین تحریم های نفتی و امثال اینها استثنا کنند! دیگرانی هم که استثنا نشدند، خودشان مایل نیستند و بیش از آنچه که ما بخواهیم یا همان اندازه که ما می خواهیم، آنها دنبال راه حل می گردند. بنابراین باید مقاومت کرد.

ما باید مسائل کشور را با این دید نگاه کنیم؛ آرمان ها جلوی چشم ما باشد؛ واقعیت های تشویق کننده جلوی چشم ما باشد. در مورد واقعیت های منفی - که در واقع در بعضی موارد واقعیت سازی است، واقعیت نمائی است - دچار اشتباه نشویم. البته توان دشمن را دست کم نگیریم، سهل انگاری و ساده انگاری نکنیم. مسئله، مسئله اساسی و مهمی است. شما مثل یک ریاضیدانی که می خواهد یک مسئله مهم ریاضی را حل کند، بر سر این مسئله تلاشتان را به کار ببرید و مسئله را حل کنید. شما ریاضیدان با استعدادی هستید؛ این هم یک مسئله ریاضی است. این جوری باید با مسائل گوناگون برخورد کنید. خوشبختانه انسان مشاهده می کند که همین روحیه هم در دستگاه های گوناگون وجود دارد. به مسئله اقتصاد باید با این دید نگاه کرد. ما چند سال پیش «اقتصاد مقاومتی» را مطرح کردیم. همه کسانی که ناظر مسائل گوناگون بودند، می توانستند حدس بزنند که هدف دشمن، فشار اقتصادی بر کشور است. معلوم بود و طراحی ها نشان می داد که اینها می خواهند روی اقتصاد کشور متمرکز شوند. اقتصاد کشور ما برای آنها نقطه مهمی است. هدف دشمن این بود که روی اقتصاد متمرکز شود، به رشد ملی لطمه بزند، به اشتغال لطمه بزند، طبعاً رفاه ملی دچار اختلال و خطر شود، مردم دچار مشکل شوند، دلزده بشوند، از نظام اسلامی جدا شوند؛ هدف فشار اقتصادی دشمن این است و این محسوس بود؛ این را انسان می تواند مشاهده کند.

پس یکی از مهم ترین تهدیدهای پیش رو، تحریم های اقتصادی است که مستقیماً امنیت ملی

را مورد توجه دارد. سیاست‌های خارجه امریکا در خصوص حمایت از رژیم صهیونیستی در منطقه غرب آسیا و همچنین جلوگیری از گسترش نفوذ اسلام‌گرایان در منطقه و مقاومت اسلامی و حزب‌الله لبنان و دغدغه از توانمندی ایران در توان هسته‌ای و غنی‌سازی اورانیوم، تحریم‌های اقتصادی برای ایران را در پی داشته است. امریکا تحریم‌های اقتصادی را به‌طور یکجانبه یا از طریق نفوذ در شورای امنیت سازمان ملل بر کشورهایی که با اهداف و امیال او چالش دارند، تحمیل می‌کند. تحریم‌های ایران از سوی سه تحریم‌کننده عمده امریکا، سازمان ملل متحد و اتحادیه اروپا وضع شده‌اند. سابقه تحریم اقتصادی ایران به ۱۳۵۷ با پیروزی انقلاب اسلامی پس از پایان یافتن روابط مسالمت‌آمیز امریکا و شاه به‌عنوان تأمین‌کننده تمایلات سیاسی و اقتصادی امریکا در منطقه خلیج فارس شروع شد. در ۱۹۷۹ امریکا با ضبط دارایی‌هایی از دولت ایران تحریم‌های ایران را آغاز کرد. در ۱۹۸۰ تمامی روابط تجاری خود با ایران را لغو کرد. در ۱۹۸۴ با قراردادن ایران در فهرست حامیان تروریسم بین‌المللی هرگونه وام، کمک و نقل و انتقال اسلحه به ایران را ممنوع نمود (فیاض‌منش، ۲۰۰۲: ۱۱).

یکی دیگر از کارشناسان سیاسی چنین می‌گوید: سازمان ملل از سال ۲۰۰۶ قطعنامه‌هایی را علیه برنامه هسته‌ای ایران وضع کرد. تحریم ایران با صدور قطعنامه ۱۹۲۹ شورای امنیت سازمان ملل متحد وسعت جدیدی یافت اتحادیه اروپا از سال ۲۰۰۷ به تحریم ایران اقدام کرد. این تحریم‌ها به‌طور روزافزون، رو به افزایش است. در این زمینه درجه موفقیت تحریم و راهبردهای مقابله با آن حائز اهمیت است. در مراجع روابط بین‌الملل این اعتقاد عمومی وجود دارد که تحریم‌ها تاکنون ابزار موفق‌تری برای نیل به اهداف سیاست خارجی نبوده‌اند. از تحریم اقتصادی به‌عنوان سیاست برتر یا جایگزین ابزار نظامی با هزینه کم‌تر یاد می‌شود. از دید طرفداران تحریم، پایه نظری ابزار اقتصادی در سیاست خارجی، محکم است. این بحث دارای اهمیت است که اولاً قطع رابطه تجاری و تحریم اقتصادی، کشور تحت تحریم را از بعضی منافع که از تجارت عاید آن کشور می‌شود، محروم می‌کند و در نتیجه از رفاه می‌کاهد. ثانیاً، استفاده نکردن از سود تجاری، بر کشور تحریم‌شونده تأثیرگذار است و این را می‌توان یکی از پایه‌های اصول اقتصادی به حساب

آورد. قطع رابطه تجاری موجب تغییر رفتار می‌شود. باوجوداین، در زمینه موفقیت تحریم اقتصادی، به دلیل تجارب گذشته که با یکدیگر دارای تناقض هستند، نتایج روشنی وجود ندارد. تحریم‌های تحمیلی بر اقتصاد ایران امکان اشتغال و رشد تولیدات صنعتی را از این کشور با داشتن جمعیت مترکم جوان جویای کار، خواهد گرفت. زمینه‌سازی‌های روانی و تبلیغاتی جهت به اجرا درآمدن انواع تهدیدهای نرم و سخت خارجی و افزایش فشارهای دیپلماتیک بر ایران را در پی دارد. انتظار امریکایی‌ها این است که مجموعه تأثیرات منفی اقتصادی فوق تدریجاً راه را بر زوال و از هم‌فروپاشی درونی اقتصاد و نهایتاً سیاست ایران باز نماید. آنگاه با حمله نظامی به بهانه‌ای مانند دست‌زدن به یک اقدام پیش‌دستانه به منظور پیشگیری از تهدید جدی اتمی ایران، برای پایان‌بخشیدن به عمر نظامی که قبلاً از نظر اقتصادی به اندازه کافی تضعیف شده، کفایت خواهد نمود (برگلیک^۱، ۱۹۸۹، ۲).

ارکان اقتصاد مقاومتی از نظر مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)

الف. مقاومت بودن اقتصاد

وظیفه همه ما این است که سعی کنیم کشور را مستحکم، غیرقابل نفوذ، غیر قابل تأثیر از سوی دشمن، حفظ کنیم و نگهداریم؛ این یکی از اقتضانات «اقتصاد مقاومتی» است که ما مطرح کردیم. در اقتصاد مقاومتی، یک رکن اساسی و مهم، مقاومت بودن اقتصاد است. اقتصاد باید مقاوم باشد؛ باید بتواند در مقابل آنچه که ممکن است در معرض توطئه دشمن قرار بگیرد، مقاومت کند (۱۳۹۲/۱/۱) حرم مطهر رضوی).

ب. استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی

بخش خصوصی را باید کمک کرد. اینکه ما «اقتصاد مقاومتی» را مطرح کردیم، خوب، خود اقتصاد مقاومتی شراطی دارد، ارکانی دارد؛ یکی از بخش‌هایش همین تکیه به مردم است؛ همین سیاست‌های اصل ۴۴ با تأکید و اهتمام و دقت و وسواس هرچه بیشتر باید دنبال شود؛ این جزو کارهای اساسی شماست. در بعضی از موارد، من از خود مسئولین کشور می‌شنوم که بخش

خصوصی به خاطر کم‌توانی‌اش جلو نمی‌آید. خب، باید فکری بکنید برای اینکه به بخش خصوصی توان‌بخشی بشود؛ حالا از طریق بانک‌هاست، از طریق قوانین لازم و مقررات لازم است؛ از هر طریقی که لازم است، کاری کنید که بخش خصوصی، بخش مردمی، فعال شود. بالاخره اقتصاد مقاومتی معنایش این است که ما یک اقتصادی داشته باشیم که هم روند روبه‌رشد اقتصادی در کشور محفوظ بماند، هم آسیب‌پذیری‌اش کاهش پیدا کند؛ یعنی وضع اقتصادی کشور و نظام اقتصادی جوری باشد که در مقابل ترفندهای دشمنان که همیشگی و به شکل‌های مختلف خواهد بود، کم‌تر آسیب ببیند و اختلال پیدا کند. یکی از شرائطش، استفاده از همه ظرفیت‌های دولتی و مردمی است؛ هم از فکرها و اندیشه‌ها و راهکارهایی که صاحب‌نظران می‌دهند، استفاده کنید، هم از سرمایه‌ها استفاده شود. به مردم هم باید واقعاً میدان داده شود. البته در بیانات دوستان به برخی از این حوادثی که ناشی از پیگیری مفسدین اقتصادی و مفساد اقتصادی است، اشاره شد. واقعاً نمی‌شود ما کار اقتصادی درست و قوی بکنیم، اما با مفساد اقتصادی مبارزه نکنیم؛ این واقعاً نشدنی است. همان چند سال پیش هم که من راجع به این قضیه بحث کردم و مطالبی را به مسئولین کشور گفتم، به همین نکته توجه داشتم که تصور نشود ما می‌توانیم سرمایه‌گذاری مردمی و کار سالم مردمی داشته باشیم، بدون مبارزه با مفساد اقتصادی؛ و تصور نشود که مبارزه با مفساد اقتصادی موجب می‌شود که ما مشارکت مردم و سرمایه‌گذاری مردم را کم داشته باشیم؛ نه، چون اکثر کسانی که می‌خواهند وارد میدان اقتصادی بشوند، اهل کار سالمند، مردمان سالمی هستند؛ حالا یکی دو نفر هم آدم‌های ناسالم پیدا می‌شوند. باید با چشم‌های تیزبین، ریزبین و دوربین مراقبت کنید که کسانی نیابند به‌عنوان ایجاد اشتغال و ایجاد کار و کارآفرینی تسهیلات بانکی بگیرند، اما کارآفرینی واقعی انجام نگیرد. این را باید مراقبت کنید؛ هم شما مراقبت کنید، هم قوه قضائیه مراقبت کند. به نظر من همکاری قوه مجریه و قوه قضائیه در اینجا یک کار بسیار لازمی است (۱۳۹۱/۶/۲ در دیدار رئیس‌جمهور و هیئت دولت).

ج. حمایت از تولید ملی

یک رکن دیگر اقتصاد مقاومتی، حمایت از تولید ملی است؛ صنعت و کشاورزی. خب،

آمارهائی که آقایان می‌دهند، آمارهای خوبی است؛ لیکن از آن طرف هم از داخل دولت، خود مسئولین به ما می‌گویند که بعضی کارخانه‌ها دچار مشکلند، اختلال دارند، در بعضی جاها تعطیلی صنایع وجود دارد - گزارش‌های گوناگونی به ما می‌رسد، خود شما هم گزارش می‌دهید؛ یعنی من گزارش‌های دیگر هم دارم، اما اتکای من به گزارش‌های دیگران نیست؛ گزارش‌های خود شما هم هست که به دست ما می‌رسد - خوب، باید این را علاج کرد. اینها طبعاً ایجاد اشکال می‌کند. اگر چنانچه همین بخش دوم قضیه - یعنی آن نیمه خالی لیوان - نمی‌بود، شما امروز از لحاظ رونق اقتصادی، وضع بهتری را در کشور ارائه می‌کردید و کمک‌های بیشتری به مردم می‌شد. بالاخره حمایت از تولید ملی، آن بخش درون‌زای اقتصاد ماست و به این بایستی تکیه کرد. واحدهای کوچک و متوسط را فعال کنید. البته خوشبختانه واحدهای بزرگ ما فعالند، خوبند و سوددهی‌شان هم خوب است، کارشان هم خوب است، اشتغالشان هم خوب است؛ عمده واحدهای بزرگ ما وضعشان این جور است - لذا همان‌طور که گفتید، محصول سیمانمان، محصول فولادمان، محصولات عمده این جوری‌مان خوب است - لیکن باید به فکر واحدهای متوسط و کوچک باشید؛ اینها خیلی مهم است، اینها در زندگی مردم تأثیرات مستقیم دارد (۹۱/۶/۲)، در دیدار رئیس‌جمهور و هیئت دولت).

د. مدیریت منابع ارزی

مسئله منابع ارزی هم مسئله مهمی است؛ که خوب، حالا آقایان توجه دارید. روی این مسئله دقت کنید، خیلی باید کار کنید. واقعاً باید منابع ارزی را درست مدیریت کرد. حالا اشاره شد به ارز پایه؛ در این زمینه هم حرفهای گوناگونی از دولت صادر شد. یعنی در روزنامه‌ها از قول یک مسئول، یک جور گفته شد؛ فردا یا دو روز بعد، یک جور دیگر گفته شد. نگذارید این اتفاق بیفتد. واقعاً یک تصمیم قاطع گرفته شود، روی آن تصمیم پافشاری شود و مسئله را دنبال کنید. به هر حال منابع ارزی باید مدیریت دقیق بشود (۱۳۹۱/۶/۲)، در دیدار رییس‌جمهور و هیئت دولت).

ه. مدیریت مصرف

یک مسئله هم در اقتصاد مقاومتی، مدیریت مصرف است. مصرف هم باید مدیریت شود.

این قضیه اسراف و زیاده‌روی، قضیه مهمی در کشور است. خب، حالا چگونه باید جلوی اسراف را گرفت؟ فرهنگ‌سازی هم لازم است، اقدام عملی هم لازم است. فرهنگ‌سازی‌اش بیشتر به عهده رسانه‌هاست. واقعاً در این زمینه، هم صدا و سیما در درجه اول و بیش از همه مسئولیت دارد، هم دستگاه‌های دیگر مسئولیت دارند. باید فرهنگ‌سازی کنید. ما یک ملت مسلمان علاقه‌مند به مفاهیم اسلامی هستیم، این قدر در اسلام، اسراف منع شده و ما متأسفانه در زندگی مان اهل اسرافیم! بخش عملیاتی‌اش هم به نظر من از خود دولت باید آغاز شود. در گزارش‌های شماها من خواندم، حالا هم بعضی از دوستان اظهار کردند که دولت درصدد صرفه‌جویی است و می‌خواهد صرفه‌جویی کند؛ بسیار خوب، این لازم است؛ این را جدی بگیرید. دولت خودش یک مصرف‌کننده بسیار بزرگی است. شما از بنزین بگیرید تا وسائل گوناگون، یک مصرف‌کننده بزرگ، دولت است. حقیقتاً در کار مصرف، صرفه‌جویی کنید. صرفه‌جویی، چیز بسیار لازم و مهمی است. به مصرف تولیدات داخلی هم اهمیت بدهید. در دستگاه شما، در وزارتخانه شما، اگر کار جدیدی انجام می‌گیرد، اگر چیز جدیدی خریده می‌شود، اگر همین اقلام روزمره‌ای که مورد نیاز وزارتخانه است، تهیه می‌شود، سعی کنید همه‌اش از داخل باشد؛ اصرار بر این داشته باشید؛ خود این، یک قلم خیلی بزرگی می‌شود. اصلاً ممنوع کنید و بگوئید هیچ کس حق ندارد در این وزارتخانه جنس خارجی مصرف کند. به نظر من اینها می‌تواند کمک کند (۹۱/۶/۲)، در دیدار رئیس‌جمهور و هیئت دولت).

اقتصاد مقاومتی به چه معناست؟

مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در زمینه تبیین اقتصاد مقاومتی می‌فرمایند: در زمینه مسائل اقتصادی، «اقتصاد تهاجمی» را مطرح کردند؛ عیبی ندارد. بنده فکر اقتصاد تهاجمی را نکردم. اگر واقعاً یک تبیین دانشگاهی و آکادمیک نسبت به اقتصاد تهاجمی - به قول ایشان، مکمل اقتصاد مقاومتی - وجود دارد، چه اشکالی دارد؟ آن را هم مطرح کنیم. آنچه که به نظر ما رسیده، اقتصاد مقاومتی بوده. البته اقتصاد مقاومتی فقط جنبه نفی نیست؛ این جور نیست که اقتصاد مقاومتی معنایش حصار کشیدن دور خود و فقط انجام یک کارهای تدافعی باشد؛ نه، اقتصاد مقاومتی یعنی

آن اقتصادی که به یک ملت امکان می‌دهد و اجازه می‌دهد که حتی در شرایط فشار هم رشد و شکوفائی خودشان را داشته باشند. این یک فکر است، یک مطالبه عمومی است. بسیار خوب، با زبان دانشگاهی، همین ایده اقتصاد مقاومتی را تبیین کنید؛ حدودش را مشخص کنید؛ یعنی آن اقتصادی که در شرایط فشار، در شرایط تحریم، در شرایط دشمنی‌ها و خصومت‌های شدید می‌تواند تضمین‌کننده رشد و شکوفائی یک کشور باشد (۱۳۹۱/۶/۲)، در دیدار رئیس‌جمهور و هیئت دولت).

اقتصاد مقاومتی به معنای تشخیص حوزه‌های فشار و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن آن تأثیرها می‌باشد و در شرایط آرمانی تبدیل چنین فشارهایی به فرصت است. همچنین برای رسیدن به اقتصاد مقاومتی باید وابستگی‌های خارجی کاهش یابد و بر تولید داخلی کشور و تلاش برای خوداتکایی تأکید گردد. طبق نظر دولت‌مردان ایران در تعریف اقتصاد مقاومتی، ضرورت مقاومت برای رد کردن فشارها و عبور از سختی‌ها برای رسیدن به نقاط مثبت ملی نیاز است، این روش اقتصادی از نظر تعریف با اقتصاد ریاضتی تفاوت دارد (مختارپور و پورحاتمی، ۱۳۹۳).

اقتصاد مقاومتی یعنی تشخیص حوزه‌های فشار در شرایط تحریم و متعاقباً تلاش برای کنترل و بی‌اثر کردن و در شرایط آرمانی تبدیل فشارهایی به فرصت، که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه پیش‌شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخل و تلاش برای خوداتکایی است و صدالبته منظور از اقتصاد مقاومتی واقعی، یک اقتصاد مقاومتی فعال و پویاست، نه یک اقتصاد منفعل و بسته؛ چنانکه مقاومت برای دفع موانع پیشرفت و کوشش در مسیر حرکت و پیشرفت تعریف می‌شود (خلیلی، ۱۳۹۱).

در تعریف دیگر اقتصاد مقاومتی مجموعه تدابیر و راهکارهایی است که برای پیشبرد امور اقتصادی در شرایط مقاومت در همه زمینه‌های اقتصادی به کار گرفته می‌شود. تعریف دیگر اقتصاد مقاومتی عبارت است از: سیاست‌گذاری و اجرای برنامه‌های اقتصادی معطوف به پایداری در همه سطوح با فرض فشار همه‌جانبه نظام سلطه. در واقع هدف در اقتصاد مقاومتی آن است که بر فشارها

و ضربه‌های اقتصادی از سوی نیروهای متخاصم که سد راه پیشرفت جامعه است، غلبه کرد.

اقتصاد مقاومتی چگونه در خدمت مقاومت ملی باشد؟

از چندی پیش، مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) با طرح موضوع اقتصاد مقاومتی، توجه نخبگان و اقتصاددانان را به مشخصات یک نظام اقتصاد مطلوب از نگاه نظام جمهوری اسلامی ایران جلب نموده‌اند؛ اما اقتصاد مقاومتی به چه معناست؟ در عرصه سیاست‌گذاری، چه تصمیم‌هایی ما را به اقتصاد مقاومتی نزدیک و چه سیاست‌هایی از آن دور می‌کند؟ با این تعریف، اقتصاد مقاومتی، به نظام اقتصادی ملت، یا گروه اجتماعی مقاومی اشاره دارد که در راستای احقاق حقوق خود، یا پیگیری اهداف سیاسی‌ای که از نظر آنها «برحق» است، مبارزه می‌کنند. هرچقدر اقتصاد ملت یا گروه اجتماعی مقاوم، و آنها را در راستای تحقق اهداف مقاومت یاری بیشتری رساند، مقاومتی‌تر است. اما، چه ویژگی‌هایی در یک اقتصاد، می‌تواند یک ملت را در راه تحقق اهداف سیاسی خود یاری رساند؟ در مقابل، چه ویژگی‌هایی در اقتصاد ملی، باعث تضعیف موضع کشور در رقابت‌های سیاسی بین‌المللی شده و راه را برای اعمال فشار و نفوذ قدرت‌های جهانی بر روی یک ملت باز می‌نماید؟

اولین ویژگی یک اقتصاد مقاومتی، «پیشرفت» است. سطح توسعه‌یافتگی^۱ یک اقتصاد، براساس همان شاخص‌هایی که در جهان برای اندازه‌گیری درجه توسعه‌یافتگی اقتصاد به کار می‌رود، به خوبی می‌تواند معرف میزان توانمندی ابزارهای مختلف سیاسی، اقتصادی، نظامی و رسانه‌ای یک ملت برای پیگیری «حقوق» خود در عرصه مناسبات جهانی باشد. به بیان دیگر، یک کشور پیشرفته‌تر، به طور متوسط از نیروی انسانی توانمندتر، قدرت نظامی بیشتر و ابزارهای رسانه‌ای و سیاسی قوی‌تری برخوردار خواهد بود؛ اما، پیشرفته بودن، به تنهایی نمی‌تواند نشان‌دهنده میزان استحکام یک اقتصاد در برابر فشارها باشد. اقتصادهای پیشرفته یا رو به پیشرفت زیادی در دنیا وجود دارند که به دلیل عمق وابستگی به نظام اقتصادی حاکم بر دنیا، به هیچ وجه قادر نیستند در مناسبات جهانی مواضع سیاسی مستقل و بومی از خود ارائه کنند. بنابراین، «استقلال» ویژگی

بسیار مهمی است که در کنار توسعه یافتگی، می تواند قدرت مقاومت یک اقتصاد و یک ملت را افزایش دهد. باید این کار را از حوزه مصرف که نزدیک ترین حوزه به اقتصاد مقاومتی است، شروع کنیم. باید مردم را به مصرف بهینه دعوت کنیم و فرهنگ پس انداز را به آنان یاد بدهیم. از طرفی به سرمایه گذاران بزرگ هم احترام بگذاریم و شرایط کار را برای فعالیت آنان تسهیل کنیم. منحنی رشد اقتصادی کشور نشان می دهد که این منحنی نرمال نیست و رشد فزاینده ندارد چون تابع مطلق منابع نفتی هستیم. از سوی دیگر، پولی را که به دست می آوریم، خوب هزینه نمی کنیم و بهره وری پایین است. این مسئله به این خاطر است که تمام کارها را با نگاهی دولتی می بینیم. اقتصاد مقاومتی مانند جنگ و جهاد است، اگر به دنبال امنیت پایدار هستیم، باید تحقق اقتصاد مقاومتی را جدی بگیریم. چون مردم مهم ترین مؤلفه اقتدار و امنیت ملی به شمار می رود و اگر مردم نباشند، امنیتی وجود نخواهد داشت. وجود جوان بیکار ناراضی خود تهدیدی برای امنیت است. از سوی دیگر، اقتصاد مقاومتی موجب انسجام و وحدت خواهد شد. بنابراین ما ناگزیر از اجرایی کردن اقتصاد مقاومتی هستیم (سرخه دهی، ۱۳۹۱).

امنیت شرط اول، لازمه و مؤلفه ضروری در تحقق اقتصاد مقاومتی

مقام معظم رهبری (مدظله العالی) موضوع امنیت را بسیار مهم و در درجه اول اولویت خوانده و می فرمایند: بدون امنیت، زندگی روزمره مردم و فعالیت های علمی، دانشگاهی، اقتصادی و اداره کشور امکان پذیر نیست. اقدام و عمل در حوزه اقتصاد مقاومتی و شکل گیری شجره طیبه اقتصاد درونزا نیز نیازمند امنیت است (www.khamenei.ir).

با الهام از منویات مقام معظم رهبری (مدظله العالی) می توان گفت که یکی از اصلی ترین بسترها برای دستیابی به اقتصاد مقاومتی، وجود امنیت و احساس امنیت اقتصادی است. از طرف دیگر، با دو رویکرد مهم حمایت از سرمایه گذاری سالم و مالکیت مشروع همچنین مبارزه با مفاسد اقتصادی، می توان به نحوی در این عرصه عمل کرد که فضای امن اقتصادی، فضای مناسبی را برای سرمایه گذاری فراهم نماید. در تحقق منویات ایشان، امنیت شرط اول در خصوص رشد، شکوفایی کشور و اقتصاد مقاومتی است. ایشان مکرراً بر مسئله «اقتصاد مقاومتی» تأکید

کرده و حتی در نام‌گذاری‌های‌شان برای سال‌ها این موضوع را مدنظر قرار داده‌اند، که اگر به مؤلفه‌های مختلف امنیت به نحو شایسته‌ای بها ندهیم امکان تحقق شعارها وجود نخواهد داشت. یکی از موانع مهم در شکوفایی هر کشوری موضوعات مرتبط با قاچاق کالا و کالای قاچاق است. با نگاهی اجمالی به وضعیت امنیت کشورهای منطقه به راحتی می‌توان فهمید که ایران در مقایسه با بسیاری از کشورهای جهان که داعیه ثبات و امنیت دارند، رتبه بالاتری دارد. امروز کشورهای به‌ظاهر متمدن و حامی صلح و دموکراسی برای توسعه اقتصادی خود، در منطقه جنگ، آشوب و تهدید ایجاد می‌کنند تا بتوانند سلاح، تجهیزات و جنگ‌افزار خود را به فروش برسانند و پرواضح است که بخشی از اقتصاد جهانی را براساس جنگ و خونریزی مردم بی‌گناه در دنیا و به نفع خود مدیریت می‌کنند تا چرخ کارخانجات اسلحه‌سازی خود را با سرعت بیشتری بچرخانند و متأسفانه برخی از حاکمان دست‌نشانده در منطقه نیز فریب آنها را خورده‌اند. برای امنیت و آرامشی که امروز در کشور حاکم است، چه خون‌های عزیزی برای حفظ و جبهه‌وجوب این سرزمین ریخته شده و چه ایثار و ازجان‌گذشتگی‌هایی صورت گرفته است تا ما امروز بتوانیم با عزت و سربلندی زیر پرچم اسلام ناب محمدی در جهان زندگی کنیم (تاجیک، ۱۳۹۱).

امسال که با انتخاب مدبرانه مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)، عنوان سال به نام «اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل» مزین شده است تا بر همگان روشن شود که یکی از اولویت‌های اصلی کشور در سطح کلان، رفع مشکلات اقتصادی است. اجماع‌نظر کارشناسان و اهل قلم متخصص در امور اقتصادی این است که نسخه دردهای اقتصادی بیمار کشور، اقدام و عمل به برنامه‌های اقتصاد مقاومتی است. کشور با موفقیت، مسیر خود را طی کرده است و امروز باید با اتکا به داشته‌ها، منابع و ظرفیت‌های داخلی و میدان‌دادن به حضور و فعالیت گسترده مردم در اقتصاد کشور، یک اقتصاد مقاوم و پویا در مقابل هرگونه تهدید و تعدی برنامه‌ریزی شود و تحقق پیدا کند. برای رسیدن به این هدف ارزشمند، همه مسئولیت دارند، همه دستگاه‌ها مکلف به حرکت در مسیر تحقق اقتصاد مقاومتی هستند.

در اقتصاد مقاومتی که امنیت یکی از پایه‌های اقدام و عمل است، شرط تحقق برنامه‌ها،

طرح‌ها و رسیدن به اهداف مردم و حاکمیت در هر جامعه وجود بستر مناسب امنیت است. برای تحقق شعار امسال تعیین شده از سوی فرمانده معظم کل قوا، "اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل"، وجود امنیت یکی از پایه‌های اقدام و عمل در تحقق این شعار است که باید در ایجاد امنیت در شقوق مختلف تلاش مضاعف داشته باشیم.

همان‌طور که گفته شد، تحقق اقتصاد مقاومتی جز با امنیت و سلامت اقتصادی محقق نمی‌شود. همچنین باید امید در مردم افزایش یابد، چراکه اقتصاد مقاومتی بدون مشارکت مردم ممکن نیست. اگر امنیت اقتصادی در کشوری نباشد، سرمایه‌گذاری برای افزایش تولید و حرکت به سمت خودکفایی و تحقق اقتصاد مقاومتی ممکن نیست. در کشوری که جنگ و دعوا حاکم باشد سرمایه استقرار نمی‌یابد (از طرف دیگر، وقتی مردم خودشان سرمایه‌گذاری کردند برای حفظ سرمایه‌های خود و امنیت آنها حاضرند هزینه کنند) و امروز امنیت حاکم در جمهوری اسلامی ایران بی‌نظیر است. این امنیت بی‌بدیل نتیجه هم‌افزایی، همراهی و همدلی دستگاه‌های امنیتی و نهادهای بالادستی است و موجب شده است امروز بسیاری از سرمایه‌گذاران تمایل به سرمایه‌گذاری در ایران داشته باشند. اقتصادی می‌تواند پویا و بالنده باشد که سالم بوده و در صدور مجوزها و موافقت اصولی این سلامت محسوس بوده و کارکردهای مالیاتی، بانکی و خدمات اداری از سلامت کامل برخوردار باشند. هیچ‌یک از این دو اصل را نمی‌توان فدای دیگری کرد؛ چنانکه سلامت اقتصادی را نباید به بهای حفظ امنیت اقتصادی مخدوش کرد؛ همان‌طور که نمی‌توان به بهانه حفظ امنیت به سلامت اقتصادی آسیب زد. باید با رعایت اخلاق و صداقت در هر عرصه‌ای شرایط به‌گونه‌ای فراهم شود که امید در مردم افزایش یابد و حضور و مشارکت آنان در راستای تحقق سیاست‌های اقتصاد مقاومتی گسترده شود، چراکه تحقق اقتصاد مقاومتی بدون مشارکت مردم ممکن نیست (عزیزیان، ۱۳۹۱).

اقتصاد مقاومتی، امنیت اقتصادی و بحران مدیریت

به بیان کلی، اقتصاد مقاومتی را می‌توان مترادف با سرفصل مجموعه سیاست‌هایی دانست که با هدف رسیدن به اقتصادی مقاوم در مقابل بحران‌ها و افزایش ضریب امنیت اقتصادی و نیز

افزایش امکان مانور اقتصاد ملی طراحی و به اجرا گذاشته می‌شود. به این ترتیب، اقتصاد مقاومتی را نباید در ریاضت اقتصادی، رسیدن به خودکفایی، کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی و امثال اینها خلاصه کرد. حتی افزایش میزان بهره‌وری و رسیدن به درجه بالایی از کارآمدی در اقتصاد ملی هم لزوماً نمی‌تواند منتهی به افزایش امنیت اقتصادی شود. خودکفایی، نیز با هدف کاستن از میزان وابستگی به واردات کالاهای اساسی مطرح می‌شود. تلاش برای رسیدن به خودکفایی، گاه موجب کاهش درجه کارآمدی اقتصاد داخلی می‌شود و این بهایی است که کشور برای رسیدن به درجه‌ای از امنیت اقتصادی می‌پردازد. خودکفایی شاید در کوتاه‌مدت بتواند هدف امنیت اقتصادی را تا حدی برآورده کند، اما در بلندمدت شرایط فرق خواهد کرد. کاهش وابستگی به درآمدهای نفتی نیز تا حدی می‌تواند به افزایش درجه امنیت اقتصادی کمک کند. تنها توجه به همین نکات کافی است تا روشن شود، رسیدن به امنیت اقتصادی، در گرو تدوین سیاست‌ها و راهکارهای به‌غایت هوشمندانه و اجرای هوشمندانه‌تر آنهاست؛ چراکه هدف موردنظر حتی بسیار بالاتر و گسترده‌تر از هدفی چون افزایش درجه کارآمدی در اقتصاد ملی است (لواسانی، ۱۳۹۱).

مشکلات و نارسایی‌های اقتصادی جامعه ما، بیشتر از آنکه ریشه در تحریم و پدیده‌های جوی مانند خشکسالی و... داشته باشند، وامدار سوءمدیریت هستند. به‌عبارت‌دیگر، نه کمبود منابع، نه تحریم و نه سایر دشواری‌ها، هیچ‌کدام عامل تعیین‌کننده نیستند. اما شیوه‌های تصمیم‌گیری و سیاست‌گذاری و مدیریت فعالیت‌های اقتصادی به‌گونه‌ای است که قدرت تخریبی این عوامل را چندین و چندبرابر ساخته است. بی‌تردید رشد و شکوفایی اقتصادی در یک جامعه که از طریق استفاده بهینه از منابع و فرصت‌ها و ظرفیت‌های پیش‌رو امکان‌پذیر می‌شود، در گرو استفاده از بالاترین توان مدیریتی جامعه و رعایت معیار شایسته‌سالاری و کلیه الزامات آن است. حال باید به این نکته توجه داشت که برای رسیدن به درجه بالاتری از امنیت اقتصادی که با عنوان کلی اقتصاد مقاومتی مشخص شده است، به‌دلیل پیچیدگی بیشتر صورت مسئله نسبت به رشد و شکوفایی اقتصادی، رعایت معیار شایسته ضرورت و اولویت بیشتری پیدا می‌کند. اقتصاد مقاومتی بدون بازنگری در شیوه‌های مدیریتی و کنارنهادن مدیریت قبیله‌ای محقق نمی‌شود. باید گفت

مدیریت جهادی شرط لازم برای رسیدن به امنیت اقتصادی است (لواسانی، ۱۳۹۱).

امنیت؛ ضرورت ارتقای فرهنگ مشارکت در جامعه

یکی از مهم‌ترین شاخص‌های سرمایه‌گذاری در یک کشور بالا بودن ضریب امنیتی آن کشور است؛ چراکه هر سرمایه‌گذاری دنبال یک محل امن و مطمئن برای سرمایه‌گذاری است. باید فرهنگ مشارکت را در جامعه بالا ببریم؛ چراکه امنیت توسعه یافته و پایدار بدون مشارکت فعال آحاد جامعه به دست نمی‌آید و اصناف، کسبه و بازرگانان نیز درخصوص بالا بردن ضریب امنیت در جامعه نقش کلیدی دارند، چون همان‌گونه که امنیت بر اقتصاد مؤثر است، اقتصاد نیز بر امنیت تأثیر می‌گذارد و رابطه این دو شاخص توسعه، دوسویه و مستقیم است. اگر فرصت‌های کافی برای اشتغال قانونی و کسب حداقل میزان درآمد برای تأمین یک زندگی آبرومند در یک جامعه فراهم باشد زمینه برای سوءاستفاده عده‌ای فرصت طلب در به کارگیری سرمایه‌های انسانی کشور در مسیرهای انحرافی مسدود می‌شود (مجدی، ۱۳۸۹).

ویژگی استقلال برای یک اقتصاد مقاومتی

درک درست از مفهوم «استقلال اقتصادی» اهمیت بسیار زیادی دارد. اگر استقلال، با قطع یا کاهش ارتباط اقتصادی با سایر کشورها اشتباه گرفته شود، می‌تواند اثرات زاینباری برای اقتصاد یک ملت و در نتیجه، اهداف سیاسی آن در پی داشته باشد. همان‌طور که ارتباط مؤثر برای یک فرد می‌تواند پیشرفت اقتصادی و رشد همه‌جانبه را در زندگی شخصی وی همراه داشته باشد، برای یک جامعه نیز داشتن ارتباط تنگاتنگ با سایر ملت‌ها ضامن پیشرفت همه‌جانبه است و پیشرفت، به‌نوبه خود لازمه تحقق اهداف سیاسی و مقاومتی یک کشور محسوب می‌شود. به نظر می‌آید استقلال اقتصادی به این معناست که به هر میزان شما به ارتباط با سایر کشورها نیاز دارید، سایر کشورها نیز به ارتباط با شما احساس نیاز کنند. به‌عنوان مثال، از کشوری مانند مصر که به‌طور تاریخی و از زمان رژیم گذشته تاکنون، برای اداره اقتصاد خود وابسته به دریافت سالیانه میلیاردها دلار کمک بلاعوض از کشورهای غربی است، نمی‌توان انتظار اتخاذ مواضع سیاسی مستقل را در مسائل منطقه‌ای و بین‌المللی داشت. در مورد کشور خودمان در شرایط تحریم فعلی نیز باید پرسید

آیا به میزانی که اقتصاد ایران برای اداره خود به درآمد حاصل از فروش نفت نیاز دارد، اقتصاد جهانی هم به خرید نفت از ایران نیازمند است؟ استثناسدن برخی از کشورها از تحریم نفتی ایران، می‌تواند نشانه این نکته باشد که تا حدودی و حداقل تا زمان معینی، اقتصاد جهان نمی‌تواند بدون نفت ایران اداره شود. باید دید که با گذشت زمان و به میزان تلاشی که از سوی کشورهای غربی برای کاهش وابستگی به نفت ایران صورت می‌گیرد، کشور ما نیز می‌تواند در جهت کاهش وابستگی خود به درآمدهای نفتی گام بردارد؟ در این صورت، می‌توان گفت که سطح استقلال اقتصادی ایران نسبت به گذشته کاهش پیدا نکرده است. به‌عنوان مثال، سیاست اصلاح قیمت حامل‌های انرژی، به‌ویژه در مورد بنزین، تصمیمی در راستای تحقق اقتصاد مقاومتی محسوب می‌شود زیرا باعث کاهش و یا قطع وابستگی کشور به واردات بنزین شد که کالایی راهبردی به حساب می‌آید و راه اعمال فشار قدرت‌های جهانی بر اقتصاد ایران از این طریق، مسدود شد. مثال دیگر از یک سیاست اقتصادی همسو با اقتصاد مقاومتی، توسعه روابط اقتصادی و تجاری با کشورهای همسایه و استفاده از این ظرفیت به‌عنوان واسطه‌ای برای برقراری مراوده‌های تجاری غیرمستقیم با سایر کشورهای جهان است. به‌علت آسیب‌پذیری اندک روابط اقتصادی با کشورهای همسایه از تحریم‌های بین‌المللی، چنین سیاستی می‌تواند میزان اثرگذاری تحریم‌ها را کاهش داده و بر قدرت مقاومت اقتصاد ملی بیفزاید (تاج‌آبادی، ۱۳۹۱).

تهدید امنیت ملی

مفهوم امنیت ملی، به‌رغم قدمت و کاربرد فزاینده‌اش در ادبیات روابط بین‌الملل، همچنان توسعه‌نیافته، مبهم، نارسا، ماهیتاً جدال‌برانگیز و متباین و متناقض است. استانلی هافمن، امنیت ملی را حمایت هر ملت از صیانت و دورنگهداشتن جامعه از حمله فیزیکی و جریان‌های ویران‌کننده بیرونی تعریف می‌کند. مک نامارا معتقد است امنیت در گرو فکر انسان و در سایه توسعه عملی است و توسعه مفهومی کیفی است که از طریق فرایند فرهنگ‌سازی و ایجاد هویت فرهنگی تحقق می‌یابد. باری بوزان آن را مفهومی توسعه‌نیافته معرفی کرده است. درستی این اوصاف، به‌خاطر الزامات روش‌شناختی، به تعریف عملیاتی نیاز دارد (جهان‌بزرگی، ۱۳۸۸).

امنیت ملی عبارت است از توانایی جامعه برای حفاظت و صیانت از موجودیت فیزیکی، زیستی و معیشتی، فرهنگی و ارزشی مردم، سرزمین و نظام سیاسی و ارتقا و بهینه‌سازی آن و دستیابی به اهداف و منافع ملی در دوران جنگ و صلح، در قبال تهدیدات بالقوه و بالفعل داخلی و خارجی. یا تهدید امنیت ملی عبارت است از توانایی‌ها، نیات و اقدامات دشمنان بالفعل و بالقوه (داخلی و خارجی) برای ممانعت از دستیابی موفقیت‌آمیز خودی به علایق و مقاصد امنیت ملی یا مداخله، به نحوی که نیل به این علایق و مقاصد به خطر بیفتد. با توجه به تهدیدات پیش رو در حوزه تحریم‌های اقتصادی و نبود امنیت اقتصادی، امنیت ملی شدیداً در معرض خطر خواهد بود. امنیت اقتصادی که شامل مصونیت یک فرد، گروه (صنف) و ملت از تعارض و تجاوز به حقوق اقتصادی مشروعش می‌باشد از تحریم‌های یک‌جانبه امریکا مصون نمانده و نقص حقوق ملت و تجاوز به حقوق اقتصادی مشروع ایران شده است (تاجیک، ۱۳۸۱).

اقتصاد مقاومتی، دکترین برتر برای توسعه کشورهای اسلامی

ثبات در تصمیم‌گیری یک عامل ضروری در رهبری بوده و واضح است ثبات و شجاعت در اجرای سیاست‌های اقتصادی مورد تأیید رهبران در مقاطع مختلف باعث خواهد شد همواره از سوی مردم از آنان به نیکی یاد شود. رهبر معظم انقلاب الگوی بسیار کارآمدی برای توسعه اقتصادی در ایران تحت عنوان سیاست‌های اقتصاد مقاومتی که یک الگوی مترقی و متکی به ظرفیت‌های درونی کشور است، ابلاغ کردند که هدف آن عدم وابستگی به برخی قدرتها در صورت تغییر در روابط ایران با این کشورهاست. اقتصاد مقاومتی یکی از برترین دکترین‌های توسعه کشورهای اسلامی می‌تواند مبنای عمل و اقدام قرار گیرد، اتحاد میان کشورهای اسلامی و ثبات سیاست‌های اقتصادی همواره به عنوان تنها راهکار حل مشکلات مسلمانان جهان از سوی رهبر معظم انقلاب مورد تأکید واقع شده است و با پیاده‌سازی این مدل در مقیاسی بالاتر در جهان اسلامی، مسلمانان ما خواهند توانست بر همه مشکلات از جمله مشکلات اقتصادی، امنیتی و... غلبه کنند.

هدف دکترین اقتصاد مقاومتی، «مقاوم‌سازی اقتصاد» در برابر تکانه‌های ناشی از حوادث

جهانی شامل تحریم‌ها و بحران‌های احتمالی در اقتصاد جهان است که در ایران این نظریه به‌عنوان پایه و اساس برنامه‌ریزی‌های اقتصادی دولت در همه ابعاد آن اجرا می‌شود. در دکترین رهبر معظم انقلاب ایران برای توسعه اقتصادی محدودیتی در ارتباط با دیگر کشورها قائل نیست، بلکه حاکمیت عقلانیت برای عدم وابستگی به کشورهای سلطه در برابر برخی شوک‌های اقتصادی است. نظریه اقتصاد مقاومتی رهبر معظم انقلاب اسلامی ریشه در اعتقادات مذهبی و اسلامی است. چالش‌های ناشی از تحریم، خروج از رکود، افزایش صادرات غیر نفتی و رشد علمی از مهم‌ترین مزیت‌های اقتصاد مقاومتی است و فراخوان رهبر جمهوری اسلامی ایران برای همراهی مردم در این سیاست عامل موفقیت آن خواهد بود. مشارکت مردم ایران از نقش مهمی در پیشبرد اهداف اقتصاد مقاومتی در کشور ما برخوردار هستند و نتیجه آن یکی از ارزش‌های جامعه ایرانی است که همواره سیاست‌های اقتصادی رهبران خود را تأیید می‌کنند و حامی آن هستند (معلمی، ۱۳۹۱).

مقصود از ریاضت اقتصادی چیست؟

ریاضت اقتصادی به طرحی گفته می‌شود که دولت‌ها برای کاهش هزینه‌ها و رفع کسری بودجه، به کاهش و یا حذف برخی خدمات و مزایای عمومی، صرفه‌جویی در مخارج جاری کشور، کاهش هزینه‌های رفاهی و تعدیل کارمندان در بخش دولتی دست می‌زنند. این طرح که به‌منظور مقابله با کسری بودجه توسط برخی دولت‌ها انجام می‌شود، گاهی اوقات به افزایش میزان مالیات و افزایش دریافت وام‌ها و کمک‌های مالی خارجی می‌انجامد. اینکه بر اقتصاد و شرایط بحران‌زده‌اش ریاضت و سختی تحمیل شود، در ظاهر اصلاً کار خوشایندی به‌نظر نمی‌رسد، اما می‌تواند به بازیابی درازمدت اقتصاد کمک کند. هدف از اجرای طرح‌های ریاضت اقتصادی بازگرداندن اعتماد از دست‌رفته، بهبود وضعیت مالی کشورها و توانمند کردن کشورها برای بازیابی طولانی‌مدت است (تاج‌آبادی، ۱۳۹۱).

از شرایط شکل‌گیری طرح ریاضت اقتصادی کسری بودجه، بحران اقتصادی و شیب تند سقوط شاخص‌های اقتصادی است و هدف از طرح ریاضت اقتصادی کاهش هزینه‌های دولت و جبران کسری بودجه است.

از جمله نتایجی که اجرای طرح‌های ریاضتی بر اقتصاد دارد، می‌توان موارد زیر را نام برد: کاهش تقاضا، کاهش تورم، رقابت و مقابله با کسری بودجه. اثر ریاضت اقتصادی به صورت انعطاف پذیری بازار کار، هزینه‌هایی که کاهش می‌یابد، سیاست‌های پولی، نرخ ارز، رشد جهانی و مداخله بانک مرکزی خود را نشان می‌دهد. یکی از روش‌های رسیدن به اقتصاد مقاومتی از راه صرفه‌جویی است نه ریاضت؛ اقتصاد مقاومتی و ریاضت اقتصادی دو مفهوم جداگانه و مستقل است که به هیچ‌عنوان منجر به بروز یکدیگر نخواهند شد. در اقتصاد مقاومتی محدودیتی در منابع وجود ندارد، اما استفاده بهینه از منابع موجود باید طی یک برنامه زمان‌بندی شده صورت گیرد و این در حالی است که در ریاضت اقتصادی ما با محدودیت در منابع و سرمایه‌ها روبه‌رو هستیم و به‌ناچار باید با سهمیه‌بندی و کم‌مصرف کردن با محدودیت‌های موجود مقابله کنیم. در اقتصاد مقاومتی قوای سه‌گانه با تعامل بیش از گذشته در مجموعه‌ای که وظیفه هدایت کار اقتصاد مقاومتی را برعهده دارد، تصمیمات لازم در این ارتباط را اتخاذ کرده و برای اجرا به دستگاه‌های ذی‌ربط ابلاغ کنند. هر یک از قوا باید با مرور وظایف خود نسبت به رفع چالش‌ها و موانع در اقتصاد مقاومتی اقدام کرده و هر یک از آنها تعامل با قوای دیگر را در برنامه کاری خود قرار دهند. ریاضت اقتصادی به معنای آن است که بار سختی مشکلات بر دوش مردم قرار بگیرد نه طراحان برنامه‌های اقتصادی و دستگاه اجرایی. در اقتصاد مقاومتی بار سختی‌ها بردوش طراحان، برنامه‌ریزان و مجریان طرح اقتصادی است و مسلماً تفاوت فاحشی بین این دو است (مختارپور و پورحاتمی، ۱۳۹۳).

تعاریف و انواع اقتصاد مقاومتی

الف. اقتصاد موازی

تعریف اول از اقتصاد مقاومتی به مثابه «اقتصاد موازی» است؛ یعنی همان‌طور که انقلاب اسلامی با توجه به نیاز خود به نهادهایی با روحیه و عملکرد انقلابی، اقدام به تأسیس نهادهایی مانند کمیته امداد، جهاد سازندگی، سپاه پاسداران و بنیاد مسکن نمود، امروز نیز باید برای تأمین اهداف انقلاب، این پروژه را ادامه داده و تکمیل کند؛ چراکه انقلاب اسلامی به اقتصاد مقاومتی و به

نهادسازی‌های مقاومتی در اقتصاد نیاز دارد که چه‌بسا ماهیتاً از عهده نهادهای رسمی برنمی‌آید. پس باید نهادهایی موازی برای این کار ویژه ایجاد کند. این امر البته به‌معنای نفی نهادهای مرسوم نیست. کماینکه اکنون ما هم‌زمان از هر دو نهاد سپاه پاسداران انقلاب اسلامی و ارتش جمهوری اسلامی برای دفاع از انقلاب بهره‌مندیم. البته این الگو در مدل‌های حکمرانی مرسوم در دنیا و اتفاقاً در کشورهایی که از تجربه و توان حکمرانی بیشتری برخوردار باشند، وجود دارد و این کشورها از نظام‌های چندلایه سیاست‌گذاری و اداره امور عمومی برخوردارند. به‌عنوان مثال، می‌توانیم از حضور هم‌زمان نهادهای دولتی، سازمان‌های مردم‌نهاد، خیریه و نگاه‌های خصوصی در عرصه بهداشت و سلامت یا حتی در عرصه دفاعی و اقتدار امنیتی کشورهای توسعه‌یافته غربی نام ببریم. البته مهم‌ترین مشکل این الگو این است که حسب نیازهای خاص انقلاب اسلامی و در عرصه اجرا با سؤالات نوینی روبه‌رو خواهد بود، زیرا مثلاً هیچ تصویری از «بانک مرکزی موازی» در یک کشور و سامان‌بخشی به عرصه پولی - مالی کشور در دو لایه دولتی و عمومی وجود ندارد. اما باز هم منطقاً نمی‌توان این الگو را در زمره الگوهای اداره‌نشده و غیرمعقول به حساب آورد (تاج‌آبادی، ۱۳۹۱).

ب. اقتصاد ترمیمی

تعریف دوم از اقتصاد مقاومتی عبارت از اقتصادی است که در پی «مقاوم‌سازی»، «آسیب‌زدایی»، «خلل‌گیری» و «ترمیم» ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی است؛ یعنی اگر در رویکرد قبلی می‌گفتیم که فلان نهاد نمی‌تواند انتظارات ما را برآورده کند، در رویکرد جدید به دنبال آن هستیم که با بازتعریف سیاست‌های نهادهای موجود، کاری کنیم که انتظارات ما را برآورند. مثلاً در این تعریف، ما از بانک مرکزی یا وزارت بازرگانی می‌خواهیم که کانون‌های ضعف و بحران را در نظام اقتصادی کشور شناسایی کنند و خود را براساس شرایط جدید اقتصادی، تحریم‌ها یا نیازهای انقلاب اسلامی بازتعریف نمایند و در نتیجه عملکردی جهادی ارائه دهند. کشورهای توسعه‌یافته نیز در برهه‌هایی از تاریخ اقتصادی خود، مجبور به مقاوم‌سازی ساختارهای اقتصادی شدند. مثلاً غرب پس از دو شوک نفتی ۱۹۷۹ و ۱۹۸۳ میلادی،

اقدام به جایگزینی سوخت‌های فسیلی با سایر سوخت‌های نوین کرد (تاج‌آبادی، ۱۳۹۱: ۱).

ج. اقتصاد دفاعی

تعریف سوم از اقتصاد مقاومتی، متوجه «هجمه‌شناسی»، «آفندشناسی» و «پدافندشناسی» ما در برابر آن هجمه است. یعنی ما باید ابتدا بررسی کنیم که مخالفان ما حمله به اقتصاد ایران و اخلال در آن را چگونه و با چه ابزارهایی صورت می‌دهند. بنابراین، وقتی به اقتصاد مقاومتی دست یافته‌ایم که ابزارها و شیوه‌های هجمه دشمن را پیشاپیش شناخته باشیم و براساس آنها راهبرد مقاومت خود را علیه آنان تدوین و اجرا کنیم. بدیهی است تا آفند دشمن شناخته نشود، مقاومت متناسب با آن نیز طراحی و اجرا نخواهد شد (تاج‌آبادی، ۱۳۹۱: ۲).

د. اقتصاد الگو

چهارمین تعریف نیز این است که اساساً اقتصاد مقاومتی یک رویکرد کوتاه‌مدت سلبی و اقدامی صرفاً پدافندی نیست. برخلاف سه تعریف قبلی که اقتصاد مقاومتی را یا پدافندی یا کوتاه‌مدت می‌دانستند، این رویکرد چشم‌اندازی کلان به اقتصاد جمهوری اسلامی ایران دارد و یک اقدام بلندمدت را شامل می‌شود. این تعریف هم که به نظر می‌رسد دور از دیدگاه‌های رهبر معظم انقلاب نیست، رویکردی ایجابی و دوراندیشانه دارد. در این رویکرد، ما در پی «اقتصاد ایدئالی» هستیم که هم اسلامی باشد و هم ما را به جایگاه اقتصاد اول منطقه برساند؛ اقتصادی که برای جهان اسلام الهام‌بخش و کارآمد بوده و زمینه‌ساز تشکیل «تمدن بزرگ اسلامی» باشد. بدین معنا اساساً در الگوی اسلامی - ایرانی پیشرفت، یکی از مؤلفه‌های مهم الگو می‌باید متضمن مقاومت و تحقق آن باشد. در این مقوله است که اقتصاد مقاومتی مشتمل بر اقتصاد کارآفرینی و ریسک‌پذیری و نوآوری می‌شود (تاج‌آبادی، ۱۳۹۱: ۳).

البته همه این چهار تعریف از اقتصاد مقاومتی به نوعی با هم رابطه «عموم و خصوص من‌وجه» دارند، منتها برخی کوتاه‌مدت و برخی بلندمدت هستند و البته ترکیبی از راهبردهای مطلوب را نیز برایمان به تصویر می‌کشند.

موانع و چالش‌های پیش روی اقتصاد مقاومتی

اقتصاد مقاومتی و اهداف آن باید با جوهره مقاومت پیوند منطقی داشته باشد. در این راستا، باید چالش‌های پیش رو را شناسایی و در دایره‌ای بزرگ‌تر با عنایت به چالش‌های اقتصاد و امت اسلامی تعریف و برای آن برنامه و راه‌حل‌های مناسب در آینده‌ای نزدیک از طریق مشورت با خبرگان و نظرخواهی از همگان، ارائه شود. از جمله این موانع می‌توان به موارد ذیل اشاره نمود که باید در کم‌ترین زمان ممکن، حل و فصل شوند:

۱. ضعف در برنامه‌ریزی‌های میان‌مدت و کوتاه‌مدت مختلف، همچنین اجرا و نظارت نظامند به آنها در راستای سیاست‌های ابلاغی مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی)؛
۲. موانع متعدد پیش روی تولید ملی، همچنین ضعف در جذب سرمایه‌گذاری داخلی و خارجی؛
۳. ضعف فضای رقابتی در بخش تولید و توزیع در برخی از گروه کالایی و ضعف در تأمین کالاهای مورد نیاز بخش تولید؛
۴. پایین بودن بهره‌وری نیروی انسانی در کشور با وجود سطح بالای بیکاری و عدم اشتغال پایدار؛
۵. تورم بالا و مستمر در کشور و ضعف در مدیریت بازار ارزی کشور؛
۶. وابستگی بودجه کشور به درآمدهای حاصل از فروش نفت خام و کسری بودجه؛
۷. عدم اجرای کامل سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی در راستای آزادسازی و خصوصی‌سازی؛
۸. وجود نظام مالیاتی ناکارآمد و عدم اعمال مالیات‌های سنگین برای فعالیت‌های غیرتولیدی؛
۹. ضعف در هدفمندی یارانه‌ها علی‌رغم اجرای آن؛
۱۰. ضعف کارایی نظام پولی و بانکی؛
۱۱. ضعف‌های زیرساختی، تعرفه‌ها و گمرک، همچنین واردات بی‌رویه؛

۱۲. ضعف در ارائه الگوهای مصرف بهینه؛
۱۳. وابستگی صادرات غیرنفتی به بخش میعانات نفتی، گازی و پتروشیمی؛
۱۴. ضعف حمایت مؤثر از حقوق مصرف کنندگان؛
۱۵. ضعف در پیشگیری از مفاسد اقتصادی و مالی در دستگاه‌های دولتی و غیردولتی؛
۱۶. بروکراسی اداری ناکارآمد و بعضاً "غیرلازم".

روش تحقیق

روش انجام این تحقیق بر سه محور گردآوری اطلاعات، تحلیل علمی و مطالعات تطبیقی استوار است، به همین جهت به صورت «کیفی» و به شیوه «تحلیل گفتمان» صورت گرفته است.

یافته‌های تحقیق

اقتصاد مقاومتی مفهومی است که در پی مقاوم‌سازی، بحران‌زدایی و ترمیم ساختارها و نهادهای فرسوده و ناکارآمد موجود اقتصادی مطرح می‌شود که قطعاً باور و مشارکت همگانی و اعمال مدیریت‌های عقلایی و مدبرانه، پیش شرط و الزام چنین موضوعی است. اقتصاد مقاومتی، کاهش وابستگی‌ها و تأکید بر مزیت‌های تولید داخلی و تلاش برای خوداتکایی است.

برخی محورهای اساسی و مهم اقتصاد مقاومتی برگرفته از یافته‌های تحقیق

حمایت از تولید ملی

تأکید مقام معظم رهبری (مدظله‌العالی) در ابتدای سال بر اقتصاد مقاومتی؛ اقدام و عمل، مبین سه وظیفه برای دولت، دست‌اندرکاران تولید و مردم می‌باشد؛ سه حلقه‌ای که نحوه تعامل آنها بر هم، تأثیر مستقیم دارد و نتیجه نهایی آن، به این تعامل وابسته است. یعنی هر قدر که مردم را تشویق به خرید کالای داخلی کنیم، ولی کیفیت تولید کالای داخلی پایین باشد، عملاً رغبتی از سمت مردم به خرید کالای تولید داخلی نخواهد بود. اگر تولیدکننده هم برای تولید کالای باکیفیت همت کند، ولی دولت و نظام بانکی کشور، خدمات پولی و مالی ارائه ندهند و یا قوانین

اقتصادی، فضای کسب و کار را سخت کند و یا مردم نسبت به کالای داخلی بی‌رغبت باشند، باز هم نتیجه منفی خواهد بود. با این وضعیت در ابعاد امنیتی هم نه اقتصاد به امنیت و نه امنیت به اقتصاد می‌تواند کمک نماید. لذا باید تمامی ارتباطات با هم اصلاح شده و در راستای افزایش تولید ملی بهبود پیدا کند.

سیاست‌های اصل ۴۴ قانون اساسی

محدودسازی اقتصاد دولتی و آزادسازی اقتصاد از پیامدهای مهم اصل ۴۴ قانون اساسی است. اقتصاد مقاومتی فعال و پویا نیازمند برنامه‌ریزی راهبردی، مبتنی بر مردمی کردن اقتصاد از طریق میدان دادن بیشتر به فعالان بخش خصوصی و رفع موانع و مشکلات این بخش است. بخش خصوصی به‌عنوان موتور و محرک اصلی رشد اقتصادی و صنعتی است که با به کارگیری سرمایه خود و جذب و مشارکت سرمایه‌های غیردولتی، استفاده بهینه از منابع انسانی و اعمال مدیریت کارآمد، ضمن ایفای نقش خود در رشد اقتصادی و صنعتی کشور، می‌تواند اهداف توسعه‌ای دولت را محقق نماید. اقتصاد مقاومتی بر پایه و اساس سرمایه معنوی افراد و جامعه استوار است و بخش خصوصی بدون شک برترین بستر، برای همراهی مردم به‌عنوان اصلی‌ترین ارکان مقاومت در جامعه، برای ضدضربه کردن اقتصاد در برابر تحریم‌هاست (لواسانی، ۱۳۹۱).

توجه به نخبگان و استفاده از فناوری نوین

نخبه به فرد برجسته و کارآمدی اطلاق می‌شود که اثرگذاری وی در تولید علم، هنر و فناوری کشور محسوس باشد و هوش، خلاقیت، کارآفرینی و نبوغ فکری وی در راستای تولید دانش و نوآوری موجب سرعت بخشیدن به رشد و توسعه علمی و متوازن کشور شود. زمانی که فناوری‌های نوین مشمول تحریم قرار می‌گیرند و کشورهای دشمن اجازه نمی‌دهند این فناوری‌ها به ایران برسند. اگر از نخبگان حمایت شود، می‌توان این فناوری‌ها را تبدیل به فعالیت تجاری کرد. میدان دادن به نخبگان در عرصه صنعت، تجارت و کشاورزی، از ویژگی‌های اقتصاد مقاومتی است و نیز باید شرایط به گونه‌ای باشد که نخبگان بدون مانع کارهای خود را پیش برند (لواسانی، ۱۳۹۱).

مهم‌ترین اهداف تحقق اقتصاد مقاومتی در کنار اقتدار امنیتی در آینده کشور عبارتند از:

الف. مهار سوداگری و فساد، گام اول تحقق اقتصاد پایدار

منظور از سوداگری، فعالیت‌های غیرمولدی است که از تلاطم‌ها و نوسان‌های بازار سوءاستفاده نموده و بهره‌مندی‌هایی را نصیب برخی افراد می‌گرداند. در اقتصاد مبتنی بر دلالتی و سوداگری، بخش مولد بیشترین آسیب را دیده و سازوکار اقتصاد به سمت حباب‌های قیمتی و نوسان‌های شدید سوق می‌یابد. چنین اقتصادی در مواجهه با فشار خارجی کم‌ترین پایداری و مقاومت را داشته و به سرعت متلاشی می‌شود. برخی سیاست‌های اجرایی مناسب ذیل این اصل عبارتند از: سیاست‌های کنترل زمین و مسکن، مبارزه با قاچاق و واردات غیرقانونی، ساماندهی فضای اطلاعاتی به منظور دسترسی یکسان آحاد جامعه به اطلاعات اقتصادی (حسین‌زاده، ۱۳۹۲: ۱).

ب. مردمی‌سازی اقتصاد، با هدف ارتقای مقاومت اقتصادی در برابر تحریم‌ها

برای اینکار، در گام اول می‌باید توانمندسازی آحاد مردم در دستور کار قرار گیرد تا زمینه برای حضور مؤثر همه افراد در فعالیت‌های مولد اقتصادی فراهم شود. وحدت و همکاری میان فعالین می‌تواند به اشکال گوناگون شبکه‌سازی، خوشه‌سازی، زنجیره تأمین و... در دستور کار قرار گیرد. لیکن با محوریت نظم‌های جمعی میان فعالیت‌ها، آرمان‌های مردم‌سازی اقتصادی محقق شده و سطح پایداری و مقاومت اقتصادی در برابر تحریم‌ها و فشارها ارتقا می‌یابد (حسین‌زاده، ۱۳۹۲: ۳).

ج. خلاصی از وابستگی به درآمد نفت، مصداق خوداتکایی

سازوکارهای حوزه اقتصادی باید به گونه‌ای مورد بازبینی قرار گیرند که تمامی مواردی که وابستگی کشور را به دنبال دارد، شناسایی نموده و درخصوص آن تصمیم‌گیری نمایند. در موارد کم‌اهمیت‌تر می‌توان این حوزه‌ها را متنوع و متکثر نمود تا میزان وابستگی کشور کاهش یابد. در موارد خاصی نیز ممکن است جایگزین‌سازی کامل مدنظر قرار گیرد. برخی از سیاست‌هایی که در این خصوص قابل طرح هستند، عبارتند از: جایگزینی درآمدهای جاری به جای نفت مانند؛ مالیات و درآمدهای ترانزیتی و... و نیز گسترش شرکای تجاری از یک شریک عمده به چندین

شریک کوچکتر (مختارپور و پورحاتمی، ۱۳۹۲: ۱۱).

د. آینده‌نگری در اولویت‌بندی شرکای تجاری جمهوری اسلامی ایران

کشورهای منطقه و نیز کشورهایی با همسویی ایدئولوژیک باید بر دیگران ترجیح داده شوند. ازسویی کشورهایی با همسستگی بیشتر، تمایل کم‌تری به ورود در توافقات طرفینی علیه یکدیگر دارند و ازسوی دیگر، منطقه به سبب مواجهه با تهدیدات و فرصت‌های مشترک، اقتدار امنیتی‌شان به هم گره خورده است. درواقع بلوکی از کشورهای همسایه و مجاور به‌لحاظ جغرافیایی، با حجم اقتصاد و جمعیت بزرگ‌تر، پایداری بیشتر خواهد داشت. اگر کشور در زمینه‌های صنایع و رشته فعالیت‌های اولویت‌دار مثل غذا و دارو، پیشرفت کند به صادرکننده عمده مبدل شده و به پیشرفت‌های فنی و صنعتی بسیاری در این زمینه‌ها می‌تواند نایل شود، لذا بقای کشور تضمین شده و امکان تحریم و فشار به کشور کاهش می‌یابد. حوزه انرژی و صنایع نظامی نیز دو زمینه مهم دیگری هستند که باید مورد توجه ویژه قرار بگیرند. اولویت بعدی هم آینده‌نگری در صنایع امنیتی است. در این حوزه نیز به سبب رویکرد امنیتی و گفت‌وگو ساز انقلاب اسلامی می‌توان با تحرک و پویایی مناسب مبانی امنیتی و تربیتی والای اسلامی را به جهان صادر نمود و مبنای فکری نظام سلطه را مورد چالش جدی قرارداد (مختارپور و پورحاتمی، ۱۳۹۲: ۱۱).

ه. فرهنگ‌سازی، بسط و توسعه مفاهیم مناسب آینده امنیتی بین‌آحاد مردم

علاوه بر ترویج و تبلیغ مفاهیم عام حوزه امنیت و مقاومت همچون جهاد و مبارزه، باید در حوزه اقتصادی نیز مفاهیم امنیتی مناسبی بسط و توسعه یابد. ترجیح تولید بر واردات و خرید کالای داخلی مسئله مهمی است که در بسیاری موارد با موانع امنیتی روبه‌روست. نفی تکاثر درعین تبلیغ کار و تولید ثروت، نفی اسراف درعین ترویج مصرف میانه و... نیز باید محور توجه قرار گیرند. متأسفانه در فرهنگ عمومی اسراف و تبذیر نشانه تشخیص و صرفه‌جویی حساست به حساب آمده و تمایل مردم به سمت مصرف کالای خارجی است. باید به‌لحاظ فرهنگی و امنیتی چنان مسئله مطرح شود که جهاد اقتصادی همانند جهاد نظامی مدنظر قرار گرفته و فعالیت مفید

اقتصادی امر مجاهدت در راه خدا را داشته باشد. اینها گوشه‌ای از اهداف اقتصاد مقاومتی است که تنها با امتداد راه با فرهنگ‌سازی و جهاد اقتصادی میسر خواهد شد. ایجاد شرایطی نسبتاً پایدار، اقتصادی ایمن، مقاوم و خودکفایی که آرزوی هر ملتی است.

نتیجه‌گیری و پیشنهادها

یکی از مهم‌ترین تهدیدهای پیش رو، تحریم‌های اقتصادی است که دشمنان مستقیماً امنیت ملی ما را هدف قرار داده‌اند. اقتصاد مقاومتی علاوه بر ترمیم بافت‌ها و ساختارهای فرسوده اقتصادی کشور که متضمن رشد و پویایی و بالندگی اقتصاد است، به‌عنوان ابزاری کارا در جهت مقابله با این تهدیدات می‌تواند در وهله نخست ضمن بازسازی عمیق در اقتصاد ایران و در گام بعدی ظهور یک اقتصاد قوی قابل رقابت در سطح جهان، امنیت ملی ایران را تأمین کند. تحریم، ابزار تنبیهی است که در سیاست خارجی مورد استفاده قرار می‌گیرد. هدف از تحریم، فشار بر کشور هدف برای تغییر رفتار است. این تغییر رفتار می‌تواند تغییر رفتار سیاسی یا تغییر سیاست‌های اقتصادی باشد. تحریم اقتصادی همواره یکی از ابزارهای فشار و اجبار در پیشبرد اهداف سیاست خارجی کشورها در سطح بین‌المللی مورد توجه قرار گرفته که البته کارنامه امریکا در این خصوص تاریک‌تر از قدرت‌های دیگر بوده است. در نتیجه، اهداف واهی این تحریم‌ها عبارت بودند از:

جلوگیری از نقض حقوق بشر، مبارزه با تروریسم بین‌المللی، منع گسترش سلاح‌های هسته‌ای، حمایت از حقوق کارگران، حفظ محیط‌زیست، جلوگیری از گسترش مناقشات و جنگ‌های داخلی. در حالی که مهم‌ترین هدف امریکا از این تحریم‌ها رسیدن به سیاست‌ها و حفظ استیلای خود آن هم پس از فروپاشی بلوک شرق بوده است. میزان تأثیرگذاری تحریم به‌طور شدیدی به مؤلفه‌های تعیین‌کننده ویژگی‌های اقتصادی کشور تحریم شده بستگی دارد. مؤلفه‌هایی همچون: روابط تجاری و اقتصادی، ساختار اقتصادی، تولید ناخالص ملی، درآمد سرانه، نرخ رشد، درصد صادرات به تولید ناخالص داخلی، درصد واردات به تولید ناخالص داخلی، جریان

ورود و خروج سرمایه، عضویت در سازمان‌ها و موافقتنامه‌های منطقه‌ای، شدت نیاز به کالاهای راهبردی مانند نفت و نظایر آن تا به حال به اثبات رسیده‌اند.

نقش دولت و مردم در تحقق اقتصاد مقاومتی در آینده

شناسایی نقاط ضعف کشور در اقتصاد مقاومتی و تبدیل آن به نقاط قوت، یکی دیگر از الزامات کشور در رسیدن به جایگاه واقعی خویش در عرصه جهانی است که برای تحقق آن باید همکاری نزدیکی میان دولت و مردم صورت گیرد.

نقش دولت در تحقق اقتصاد مقاومتی در آینده

دولت در شرایط امروز اقتصاد ایران، بزرگ‌ترین رسالت را دارد. هریک از سیاست‌هایش از اهمیت فوق‌العاده‌ای برخوردار است، هزینه فرصت‌ها به شدت بالاست و نیاز به هوشمندی و دقت خاصی از ناحیه دولت احساس می‌شود. از جمله سیاست‌های مناسب از ناحیه دولت در جهت تحقق اقتصاد مقاومتی در آینده‌ای نزدیک، عبارتند از:

الف. اصلاح ساختار دولت

با وجودی که سال‌هاست در محافل مدیریتی سخن از محدود کردن تشکیلات دولتی در تمام عرصه‌های اقتصادی، تولیدی و اجرایی می‌شود، اما این گسترده‌گی همچنان رو به فزونی است. دولت اگرچه بزرگ‌ترین مجری در سطح کلان جامعه است، اما این بزرگی به جای انجام نظارت و هدایت کارها با دراختیار گرفتن منابع مادی و نیروی انسانی فراوان در چرخه اقتصاد و تولید به اداره این منابع می‌پردازد. تا آنجا که امروز خود را با تشکیلات عدیده‌ای روبه‌رو ساخته است. این در حالی است که با واگذار کردن بسیاری از کارهای اجرایی در اختیار بخش خصوصی از یکسو می‌تواند از حجم مشغله و تورم کارهای اجرایی خود بکاهد و ازسوی دیگر به افزایش رضایت‌مندی مشتریان و انتظارات نیروهای انسانی خود و نیز افزایش کیفیت خدمات در سطح خرد و کلان کمک شایانی کند. لذا دولت باید در بخش‌های تصدی‌گری از حجم خود کاسته و بخش‌های حاکمیتی از جمله بخش‌های امنیتی خود را توسعه کیفی دهد. تجربه کشورهایی که موفق به کوچک‌سازی بخش تشکیلاتی دولت‌های خود شده‌اند، نشان می‌دهد که این کشورها به

نتایج بسیار ارزنده‌ای از نظر اجرای با کیفیت کارهای کلان خود دست یافته‌اند. به نظر می‌رسد نقش پررنگ دولت نیز در اداره کارها باید کاهش یابد و به جای آن روند نظارت بر کارها و هدایت امور توسط دولت در آینده‌ای نزدیک، توسعه یابد.

ب. اشتغال زائی

اشتغال در کشور اقتدار امنیتی را به دنبال خواهد داشت که می‌تواند مشکلات امنیتی را نیز مرتفع کند و بیکاری عکس آن. بنابراین؛ ایجاد فرصت‌های شغلی از سوی دولت امری ضروری تلقی می‌شود. در شرایط کنونی افزایش فرصت‌های شغلی، یکی از الزامات و اقدامات مهم مقامات مسئول در دولت محسوب می‌شود؛ چراکه در راستای دستیابی به اهداف اقتصاد مقاومتی، در آینده‌ای نزدیک، نیازمند نیروی کار متخصص و متعهد بیشتری در کشور هستیم.

ج. ثبات قیمت‌ها

یکی از زیرساخت‌های اقتصاد که باید در آینده‌ای نزدیک، به آن توجه بیشتری شود، مسئله تورم است که بعضاً نحوه بودجه‌ریزی و تصمیم‌گیری‌ها در نظام پولی و مالی موجب تورم‌زایی شده است. تورم به بیماری اقتصادی کشور تبدیل شده و این مسئله بعضاً باعث مشکل در عرصه صادرات و نارضایتی مردم شده و در طرف مقابل واردات افزایش پیدا کند و دلیل آن بالا بودن قیمت کالاها در داخل کشور است. اقتصاد در شرایط تورمی بازدهی ندارد و تولید داخل افزایش پیدا نمی‌کند و بیکاری افزایش می‌یابد و در نتیجه، بالا رفتن نرخ بیکاری در جامعه و افزایش مفاسد اجتماعی، متعاقباً هزینه‌های اجتماعی، سیاسی و اقتدار امنیتی کشور افزایش یافته و این مسئله کشور را در آینده‌ای نزدیک، از تحقق اقتصاد مقاومتی دور نموده و در حوزه‌های امنیتی تهدید محسوب می‌شود.

د. ایجاد و تقویت بسترها و زمینه‌های لازم برای تحقق نقش آینده مردم در اقتصاد

مقاومتی

تحقق اقتصاد مقاومتی صرفاً با مشارکت مردمی در آینده‌ای نزدیک، امکان‌پذیر است ولاغیر. برای بالابردن مشارکت مردمی باید از هر نوع فعالیت اقتصادی مردمی در آینده‌ای

نزدیک، استقبال کرد. فضایی باید بر کشور و جامعه حاکم شود که همه مردم خودشان را مولد در اقتصاد و شریک در پیشرفت و مقاومت کشور، حس کنند و بر آن ببالند. در نظریه‌های اقتصادی نقش مردم به‌عنوان مصرف‌کنندگان کالاها بسیار حائز اهمیت است. از مهم‌ترین نقش‌های دولت و مردم در تحقق اقتصاد در آینده‌ای نزدیک، می‌توان به موارد ذیل اشاره کرد:

الف. مدیریت مصرف

مدیریت مصرف از ارکان اقتصاد مقاومتی می‌باشد، لذا تعادل در مصرف یک حرکت جهادی است و همه دستگاه‌ها و آحاد مردم باید در آینده‌ای نزدیک، موضوع پرهیز از اسراف و استفاده از تولیدات داخلی را جدی بگیرند. جلوگیری از هرگونه اسراف و تبذیر، مهم‌ترین اصل در ارائه یک الگوی اسلامی مصرف از جمله اقتصاد مقاومتی است.

ب. قناعت (ساده‌زیستی و دوری از تجملات)

امیرمؤمنان علی علیه‌السلام، بهترین اقتصاد و زندگی سالم اقتصادی که آسایش انسان را تأمین کند، اقتصاد مبتنی بر قناعت تعریف می‌کند، پس قناعت و اقتصاد واقعی به‌معنای مصرف به‌مقدار کفایت است که مهم‌ترین عامل در ایجاد آسایش پایدار و راحتی دانسته شده است. مردم جامعه باید در آینده‌ای نزدیک، تفکر خود را نسبت به مصرف تغییر دهند و از مصرف‌گرایی، و ریخت‌وپاش غیر ضروری در همه موارد خودداری کنند (عزیزیان، ۱۳۹۱).

ج. تولید ثروت حلال

در آینده‌ای نزدیک، تولید ثروت حلال باید در جامعه نهادینه شود و در کنار آن تولید ثروت‌های کاذب و شبه‌ناک که عمدتاً از طریق دلالتی کسب می‌شود به امری مذموم میان آحاد جامعه تبدیل شود.

د. فرهنگ‌سازی و جلب اطمینان مردم در ترجیح مصرف کالای داخلی بر کالای خارجی

مردم حق استفاده از کالای باکیفیت را دارند، ولی ترجیحاً باید در آینده‌ای نزدیک، کالای ساخت داخل را مصرف کنند و این امر نیازمند تحکیم نگاه علمی است، به‌نحوی که دست‌اندرکاران عرصه تولید، دولت و دانشگاه‌ها حلقه ارتباط صمیمی و تعامل پایداری را باید با

یکدیگر داشته باشند؛ زیرا صیانت از اعتبار تولید داخلی در عرصه جهانی وظیفه ملی و اسلامی است و منافع زودگذر نباید منفعت ملی را به خطر بیندازد (عزیزیان، ۱۳۹۱).

تحقق اقتصاد مقاومتی به‌عنوان یکی از الزامات اقتصاد ایران با توجه به سبک زندگی و امنیت کنونی حاکم بر جامعه ایرانی به راحتی امکان‌پذیر نمی‌باشد. از آنجا که اقتصاد ایران بعد از جنگ از علم اقتصاد حاکم بر محیط‌های علمی و دانشگاهی دنیا الگوپذیری نموده است و بدون توجه به الزامات امنیتی آینده و نظام ارزشی و بنیان‌های فکری حاکم بر نظام سرمایه‌داری، راهنمایی‌های صندوق بین‌المللی پول و بانک جهانی را اجرا نمود، حاصل آن ایجاد سبک جدید از زندگی بود. این سبک جدید زندگی بر بنیان‌های فکری که آثار مخربی در حیطه اقتصادی و اجتماعی داشته باشد، تأثیر داشته است. در حیطه اقتصاد می‌توان به سودمحوری، فردگرایی، افول اخلاقیات، مصرف‌گرایی، عدم تحقق عدالت، رواج سفته‌بازی و دلالی، کسب و کارهای غیرمولد یا حرام اشاره نمود. این آفت‌های سبک زندگی مانعی بزرگ، بر سر راه تحقق اقتصاد مقاومتی (به‌عنوان یک ضرورت) هستند. در این راستا برای حل معضلات، راهکارهای زیر در آینده‌ای نزدیک پیشنهاد می‌شود:

۱. یکی از آفت‌های سبک زندگی ایرانی اسلامی و عیوب امنیتی جامعه ایرانی، تقلید از زندگی غربی است، رسانه‌ها به‌خصوص شبکه‌های ماهواره‌ای نقش بسیار عمده‌ای در این زمینه دارند. ضرورت دارد که رسانه‌های داخلی به‌خصوص رسانه ملی در آینده‌ای نزدیک، با فرهنگ‌سازی در این زمینه اقدامات مؤثرتری انجام دهند؛
۲. آشنانمودن خانواده‌ها و افراد جامعه با بنیان‌های سست زندگی پرزرق و برق غربی، از جمله فروپاشی بنیان خانواده و بحران‌های اقتصادی مداوم؛
۳. فرهنگ‌سازی و ارزشمند نمودن مصرف کالای داخلی و جلوگیری از تبلیغ کالاهای خارجی در رسانه‌های داخلی در آینده‌ای نزدیک؛
۴. تلاش برای ترویج امنیت کار و تلاش، کسب روزی حلال و نشان دادن مصادیق مال حرام در کسب و کار زندگی؛

۵. نظریه پردازی در حوزه اسلامی ایرانی پیشرفت و تلاش برای تدوین الگوی اقتصاد کلان اسلامی؛
۶. حق برخورداری برابر از فرصت‌ها و امکانات در جامعه در آینده‌ای نزدیک؛
۷. تلاش در جهت ایجاد و برقراری تناسب درآمد و پاداش مناسب برای آحاد با تلاش بی‌وقفه همگان در آینده‌ای نزدیک.

منابع

- بنت، اندی (۱۳۸۶)، **فرهنگ و زندگی روزمره**، ترجمه لیلای جوافشانی و حسن چاوشیان، چاپ اول، نشر اختران.
- تاجیک، محمدرضا (۱۳۸۱)، **مقدمه‌ای بر راهبردهای امنیت ملی**، جلد اول، رهیافت‌ها و راهبردها، تهران: مرکز بررسی‌های استراتژیک ریاست جمهوری.
- تاج‌آبادی، حسین (۱۳۹۱)، **اقتصاد مقاومتی چیست؟**، انتشارات عطش.
- جهان‌بزرگی، احمد (۱۳۸۸)، **نقش امنیت اقتصادی در حفظ انقلاب اسلامی**، فصلنامه علمی - پژوهشی **مطالعات انقلاب اسلامی**، ۵(۶): ۲۴۴ - ۲۲۱.
- حسین‌زاده، محمد (۱۳۹۲)، **الزامات سال تولید ملی**، فصلنامه کارآگاه، ۱(۱۸).
- خلیلی، حسام‌الدین (۱۳۹۱)، **مقاومت اقتصادی در پرتو اقتصاد مقاومتی**، فصلنامه کارآگاه، ۲(۲۰).
- سرخه‌دهی، فاطمه (۱۳۹۱)، **راهکارها و چالش‌های تحقق سبک زندگی اسلامی**، به‌مثابه بستر تحقق **اقتصاد مقاومتی**، همایش ملی نقش سبک زندگی در اقتصاد مقاومتی.
- عزیزیان، رضا (۱۳۹۱)، **تثبیت نرخ ارز از ملزومات اقتصاد مقاومتی**، فرهیختگان.
- گروه مطالعاتی دانشجویان دوره چهارم آینده‌پژوهی دانا (۱۳۹۴)، **ارائه نقشه راه پیاده‌سازی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی در جمهوری اسلامی ایران**، دانشگاه عالی دفاع ملی و تحقیقات راهبردی ستاد کل ن.م.ج.ا، دانشکده مدیریت راهبردی.
- لواسانی، سیده‌زینب (۱۳۹۱)، **اقتصاد مقاومتی در امتداد جهاد اقتصادی**، تهران: اقتصاد تبیان.
- لطفیان کریم، ابراهیم؛ بصیرتی، کاظم و قاسمی؛ نعمت‌اله (۱۳۹۹)، **راهبردهای پدافند غیرعامل در حوزه لجستیکی با رویکرد اقتصاد مقاومتی**، فصلنامه علمی - پژوهشی **مطالعات بین‌رشته‌ای دانش راهبردی**، ۳۸(۳): ۱۹۸ - ۲۲۴.
- مجدی، علی‌اکبر (۱۳۸۹)، **سبک زندگی جوانان ساکن شهر مشهد و رابطه آن با سرمایه امنیتی و اقتصادی والدین**،

مجله علوم اجتماعی دانشکده ادبیات دانشگاه فردوسی، سال هفتم.

مختارپور، داوود و پورحاتمی، زهره (۱۳۹۳)، **اقتصادمقاومتی، راهبردها و راهکارها**، پایگاه اطلاع رسانی حوزه. معصومی راد، رضا (۱۳۹۲)، **سبک زندگی متناسب با الگوی ایرانی**، دانشکده علوم انسانی دانشگاه گیلان. معلمی، سیدمهدی (۱۳۹۱)، **مفهوم و اصول اقتصاد مقاومتی در آموزه‌های اقتصادی اسلامی**، مجموعه مقالات اولین همایش ملی اقتصاد مقاومتی: ۶۲ - ۷۵.

Bergellik (1989). Council Decision implementing, regulatgion NO 423 concerning restrictive against Iran,Iran Entities,Iran Watch.
Fayazmanesh, Sasan (2002). The Politics of the U.S.EconomicSanctions against Iran. Department of Economics, California State University.
Noor al zaman, Mohammad (2016). "The role of resistive economy in increasing IRI regional power"), National Interest.
Palmutes, liis (2002). space lifestyle in Estonia in 1991. proethnologia.